

სტატიის ARTICLES

დავით თინიკაშვილი
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იოანე კაზარიანი
დამოუკიდებელი მკვლევარი (თბილისი)

ჯვაროსნები და ქართველები: კრიტიკული მიდგომა ქართული ისტორიოგრაფიისადმი¹

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, იბერია, ჯვაროსნები, დავით აღმაშენებელი, იერუსალიმი, ანტიოქია, რომის ეკლესია, პაპი

1. შესავალი

წინამდებარე სტატიაში განვიხილავთ ქართველებს (იბერიელებს) და ლათინებს შორის არსებულ სამხედრო ურთიერთობას ჯვაროსნულ ეპოქაში. კვლევა ეფუძნება როგორც შუა საუკუნეების ქართულ და არაქართულ ისტორიულ წყაროებს, ისე თანამედროვე სამეცნიერო კვლევებს, კრიტიკულად განვიხილავთ მათში გამოთქმულ ზოგიერთ შეხედულებას თუ ისტორიულ უწყებას.

ერთ-ერთი პირველი ხსენება ქართველების (იბერიელების²) შე-

1 სტატიის ტექსტზე მოწოდებული შენიშვნებისთვის მადლიერებას გამოვხატავთ დოქტორ პეტერ ჰალფტერისადმი.

2 ამ პერიოდისთვის სიტყვები „იბერია“ და „საქართველო“ სინონიმებს წარმოადგენს (იხ. მაგ.: სკილიცა 1973: 339, 74-80, 340). მაგ., იმ დროისთვის, როდესაც იმპერატორი ბასილიუსი საქართველოში ჩამოვიდა, ეს იყო არა აღმოსავლეთ საქართველო, არამედ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, რომელიც სკილიცას მიერ „იბერიად“ იწოდება. ამას გარდა, დავითისა და თამარის მეფობის ხანაში საქართველო ერთიანი სამეფო იყო, რომელსაც ლათინები „იბერიას“ უწოდებდნენ მე-12-13 საუკუნეებში. მაგ., ჯვაროსანი დე ბუა წერს: „quodde Hiberia quidam Christiani“ („ქრისტიანები იბერიიდან“). ამ ქვეყნის მონარქად კი თამარს ასახელებს. ამრიგად, იბერია ამ დროისთვის ნიშნავს გაერთიანებულ საქართველოს (Histoire littéraire de la France, ouvrage commencé par des religieux Bénédictins de la Congrégation de Saint-Maur et continué par des Membres de l'Institut (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres). T. XXI. Suite du treizième siècle depuis l'année 1296, suppléments A Paris, 1847). ჩვენთვის აგრეთვე კარგად არის ცნობილი, რომ სიტყვა „იბერიას“ მანამდეც იყენებდნენ, კერძოდ, როგორც ბერძნულ, ისე ლათინურ

სახეზე შუა საუკუნეების ლათინურ წყაროებში გვაქვს მე-12 საუკუნის ეპისტოლეში, რომლის იერუსალიმელმა ანსელუსმა პარიზის ეპისკოპოს გალონს გაუგზავნა [ანსელუსი 1902: 729-732].³ მაგრამ მთავარი როლი ქართველების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებაში ითამაშა იაკობ (ჟაკ) დე ვიტრიმ (Jacob de Vitriaco) († 1240 წ.), რომელიც მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს აკრის ეპისკოპოსი იყო. ამ დროიდან ქართველები ყველაზე მეტად ხდებიან ცნობილნი ლათინური საზოგადოებისთვის. ქართველები დახასიათებულნი არიან, როგორც მაღალი ზნეობრივი თვისებების მატარებელი ხალხი – კეთილმოშიში ქრისტიანები, მამაცნი, ძლიერი მეომრები, რომლებიც შიშის ზარს სცემენ მუსლიმებს:

„აღმოსავლეთის მხარეში ძალზე მეომარი სხვა ქრისტიანი ხალხიც ცხოვრობს, ბრძოლაში გამობრძმედილი, მამაცი, ძლიერი, უზარმაზარი ლაშქრის პატრონი. სარკინოზებისათვის ძალიან საშიშნი არიან, სპარსელების, მიდიელებისა და ასირიელებისთვისაც, რომელთა შორის ცხოვრობენ; ყოველი მხრიდან ურწმუნოებით გარშემორტყმულნი, ძალიან ხშირად სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში ჩაბმულან მათთან. ამ ხალხებს გეორგიანებს უწოდებენ“ [ჟაკ დე ვიტრი 2008: 322-324].⁴

2. დავით აღმაშენებელი და პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა

საქართველოს სამეფოს აღორძინება და გაძლიერება დაკავშირებულია მეფე დავით მეოთხე აღმაშენებლის სახელთან, რომელიც ნიჭიერი სტრატეგი და პოლიტიკური მმართველი იყო [ქართლის ცხოვრება 1955: 318–364]. დავითის მმართველობამ შთამაგონებელი ტერიტორიული ცვლილებები გამოიწვია ამიერკავკასიის პოლიტიკურ რუკაზე. ახალგაზრდა დავითმა ხელისუფლება იმ პერიოდში ჩაიბარა, როდესაც ქვეყანას მძიმე ხანა ედგა. საქართველოს სამეფოს რეგიონები ცალკეული ქართველი მთავრების კონტროლის ქვეშ იყო, რომელთაც არ სურდათ გაერთიანება ქუთაისში არსებული ერთი პოლიტიკური ცენტრის ქვეშ. სამეფოს ყოფილ დედაქალაქ თბილისში კი მუსლიმი ამირა ბატონობდა. იმავდროულად თურქ-სელჩუკები გამანადგურებელ თავდასხმებს აწარმოებდნენ საქართველოს სამხრეთ ტერიტორიებზე.

დავითს კარგად ესმოდა, რომ თურქ-სელჩუკებისთვის ღირსეული წინააღმდეგობის გასაწევად აუცილებელი იყო ქვეყნის გაერთიანე-

ენებზე შექმნილ კლასიკურ წყაროებში, თუმცა ჩვენ ახლა მე-11-13 საუკუნეების წყაროებზე ვსაუბრობთ.

3 არსებობს ამ წერილის ქართული თარგმანიც [ანსელუსი 2004: 110-111].

4 ხელმისაწვდომია ამ წერილის ქართული თარგმანიც [იაკობ დე ვიტრი 2004: 185-6].

ბა. კლარჯეთის საერისთავოსა და ქვეყნის ზოგიერთი სხვა რეგიონის შემოერთების შემდეგ [ქართლის ცხოვრება 1955: 318-337], 1099 წელს მან სელჩუკებს შეუწყვიტა ხარკის გადახდა, რითიც საბაბი მისცა ომის წამოწყებას, რომლისთვისაც ქართველები უკვე მზად იყვნენ. ამ დროისთვის დავითს უკვე მოეხდინა არმიის რეორგანიზება და მისი ბრძოლისუნარიანობის ამაღლება.

თუმცა მთავარი ფაქტორი, რამაც ხელი შეუწყო დავითს სელჩუკების წინააღმდეგ წარმატებულ ბრძოლაში, იყო ახლო აღმოსავლეთში პოლიტიკური ვითარების შეცვლა არა მუსლიმების სასარგებლოდ: ერთი მხრივ, საქართველოს მდგომარეობაზე დადებითად იმოქმედა სელჩუკთა იმპერიის სულთნის, მალიკ შაჰის სიკვდილი (დედაქალაქით ისპაჰანში, ირანი), რის შემდგომაც მის მემკვიდრეებს შორის ძალაუფლებისთვის ბრძოლა გაიმართა, რამაც სელჩუკთა იმპერიის დასუსტება გამოიწვია. მეორე მხრივ, ქართველებისთვის სასარგებლოდ მოქმედებდა ასევე ლათინების მიერ ორგანიზებული პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა ახლო აღმოსავლეთის მუსლიმური სამყაროს წინააღმდეგ. მეფე დავითმა ჭკვიანურად გამოიყენა ეს ფაქტორები და წარმატებით შეუდგა სელჩუკთა ბატონობისგან განთავისუფლების საქმეს. მან არა მხოლოდ განთავისუფლა ქვეყანა სელჩუკთა ბატონობისგან, არამედ დაპყრობითი ომებიც კი დაიწყო. დავითის ისტორიკოსი სწორედ პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობას უკავშირებს საქართველოს გაძლიერებას: „გამოვიდეს ფრანგნი, აღიღეს იერუსალემი და ანტიოქია, და შეწევნითა ღმრთისათა მოეშენა ქვეყანა ქართლისა, განძლიერდა დავით და განამრავლნა სპანი. და არღარა მისცა სულტანსა ხარაჯა, და თურქნი ვერღარა დაიზამთრებდეს ქართლს“ [ქართლის ცხოვრება 1955: 325-326].

ლათინების მიერ იერუსალიმში ჯვაროსნული სამეფოს, ანტიოქიის, ტრიპოლისისა და ედესის საგრაფოების⁵ შექმნამ რეგიონში სელჩუკების როლზე ნეგატიურად იმოქმედა. 1118 წელს დავით მეფემ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სამხედრო რეფორმა გაატარა. მან საქართველოში გადმოასახლა ყივჩაღები (დაახლ. 40-45 ათასი ოჯახი) საკუთარ ბელადთან – ათრაქ შარუკანთან ერთად, რომლის ქალიშვილთან – გურანდუხტთან დავითი მეორე ქორწინებაში იმყოფებოდა [ქართლის ცხოვრება 1955: 337]. ამრიგად, ქართულ ჯარს ახალი და საკმაოდ მნიშვნელოვანი ძალა მიემატა თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ.

5 ამრიგად, მცირე შეცდომასთან გვაქვს საქმე ნარკვევების მესამე ტომში, სადაც ედესისა და ანტიოქიის საგრაფოები (ჯვაროსნულ) სახელმწიფოებად მოიხსენიება [ნარკვევები 1979: 171].

ამიერკავკასიის მნიშვნელოვანი რეგიონების დამორჩილების შემდგომ, 1120 წელს დავითმა მიზანმიმართული შეტევები დაიწყო მუსულმანთა წინააღმდეგ. ქართველთა სამხედრო წარმატებებს თავისი ლოგიკური დასასრული ჰქონდა – დიდგორის ბრძოლა, რომელიც 1121 წლის 12 აგვისტოს შედგა [ქართლის ცხოვრება 1955: 340]. დავითის მიერ დამარცხებულმა შირვანის სელჩუკებმა დახმარებისთვის სპარსეთში, სელჩუკთა სულთანს მიმართეს, რომელიც დავითის წინააღმდეგ ჯარის მობილიზებას შეუდგა. ქართველთა წინააღმდეგ სამხედრო კამპანიას მეთაურობდა ნეჯმ-ალ-დინ ილ-ლაზი, მარდინის მმართველი. ბრძოლა გაიმართა დიდგორის ვიწრობზე, სადაც მუსლიმებმა ვერ შეძლეს თავისი რიცხოვრები უპირატესობის გამოყენება. ამრიგად, დავითის ეფექტური სამხედრო ტაქტიკის წყალობით მათ მწარე მარცხი განიცადეს.

დიდგორის ბრძოლაზე მოპოვებული გამარჯვება ჯვაროსნებისთვისაც სასარგებლო იყო, რადგან ისინი სერიოზულ ზეწოლას განიცდიდნენ ილ-ლაზის არმიისგან. როგორც ამას თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია მიიჩნევს (ზოგიერთ ლათინურ წყაროზე დაყრდნობით), დიდგორზე ქართველთა მხარეს იბრძოდნენ ჯვაროსნები.⁶ ლა-

6 ბოლო ხანს, ქართველმა სამხედრო ისტორიკოსმა, სოსო მარგიშვილმა ეჭვის ქვეშ დააყენა ეს მოსაზრება. მისი აზრით, მათე ურჰაელისა და ვალტერ გოტიეს მიერ ნახსენებ „ფრანგებში“ სულაც არ იგულისხმებიან ჯვაროსნები [მარგიშვილი 2006: 110]. „ფრანკი“ ზოგადად დასავლეთ ევროპელ მეომარს ნიშნავდა და ისინი, მაგ., ალ-ჰუსაინის ცნობით, საქართველოს არმიის შემადგენლობაში ჯერ კიდევ 1068 წელს ბაგრატ მეოთხესა და ალფ-არსლანის ომების დროს იბრძოდნენ (გვ. 112). „ფრანკი“ მოქირავნეები ხშირად მუსლიმთა სამსახურშიც ჩნდებოდნენ, უფრო მეტიც, ავტორის მითითებით, „ნიკეის იმპერიის არმიაში საკმაოდ ბევრი იყო მოქირავნი „ფრანკი“, რომელთა მეშვეობითაც ნიკეის იმპერატორები უპირისპირდებოდნენ „ფრანკ“ ჯვაროსნებს“ (გვ. 112). ავტორი ასევე უთითებს იმ გარემოებაზე, რომ 1121 წლისთვის ჯვაროსნებს არ შეეძლოთ გამოეგზავნათ საკუთარი მეომრები, რადგან ისინი ამ დროს მძიმე მდგომარეობაში იყვნენ (ვრცლად: გვ. 113). ჩვენ ვერ გავიზიარებთ მარგიშვილის პოზიციას, რადგან (1) ამ დროისთვის (მე-12 საუკუნე) ყველა ლათინი იწოდება ფრანკად; (2) ტერმინი „ჯვაროსანი“ არ არსებობდა არც ლათინურ და არც არალათინურ წყაროებში; (3) გოტიე არ უწოდებდა დიდგორზე მონაწილე ლათინებს „ჩვენებს“ ანუ ანტიოქიელებს. ის მათ „ფრანგებად“ (Francigenae) მოიხსენიებს, ოდნავ ქვემოთ კი ამ მეომრებს იხსენიებს „ფრანკებად“ (Francorum), სხვა სიტყვებით, ოკეანისგალმელ ლათინებად, რომლებიც რელიგიური სიწმინდეების დასახსნელად მუსლიმებთან საომრად იყვნენ მოსულნი ანუ ჯვაროსნებად! მე-12 საუკუნეში ტერმინი „ჯვაროსანი“ (სომხურად: խաչակիչ – „ხაჩაკირ“) არ არსებობდა არც სომხურ, არც ქართულ და არც ლათინურ წყაროებში. მე-13 საუკუნეში სომხურ წყაროებში ჩნდება ტერმინი խաչազգեստիկ – „ხაჩაზგესტკ“, რაც ნიშნავს „სამოსელზე ჯვარგამოსახულნი“. მათე ურჰაელისა (იგივე მათე ედესელი) და გოტიეს მსგავსად სიტყვა „ჯვაროსანი“ არ იყენებდა დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსიც, რომელიც ფრანგებად იხსენიებს ჯვაროსნებს, როცა წერდა, რომ მათ (ფრანგებმა) „აღიღეს იერუსალიმი და ანტიოქია...“ [ქართლის ცხოვრება 1955: 325-6]. აქვე

თინური საგრაფოების მთავარი მტრის დასუსტებით ერთგვარი შვება მიეცათ იერუსალიმის მეფის ბალდუინ II-ის ჯვაროსნებს, რომლებმაც შეტევითი ბრძოლები წამოიწყეს ალეპოსა და დამასკოზე, რადგან ჩრდილოეთ სირიაში მუსლიმები სერიოზულად უტევდნენ ჯვაროსნებს დიდგორის ბრძოლამდე. ამ დროისთვის ჩრდილოეთით არსებული ლათინური საგრაფოებისთვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენდნენ ანატოლიელი თურქები ანუ ართუქიდები და მოსულის სულთნის ჯარი, რომლებიც ხშირად უტევდნენ ედესისა და ანტიოქიის საგრაფოებს. ანტიოქიის რეგენტის, ტანკრედის სიკვდილის შემდგომ (1112 წ.), რომელიც მუსლიმების წინააღმდეგ აწარმოებდა ბრძოლებს, ძალაუფლება ხელში აიღო როჟე დე პრინჩიპატომ (Roger of Salerno). მან განაგრძო ტანკრედის საგარეო პოლიტიკა. 1115 წელს როჟემ უკუაგდო სულთან მუჰამედის ჯარი, რომელიც შემდგომ დაამარცხა კიდეც თელ-დანისთან ანუ სარმინთან (სირია) (1115 წლის 14 სექტემბერი). ალეპოს ათაბეგის, ლულუს დაღუპვის შემდეგ, რიჟემ გააძლიერა ქალაქზე ზეწოლა. შედეგად ალეპოს მოსახლეობამ დასახმარებლად მიმართა მარდინის მმართველს, ნაჯმ ად-დინ ილლაზ ართუქას (დაახლ. 1062-1122), რომელიც დაეუფლა ქალაქს [ჰილენბრანდი 1981: 250-292; ზუსჰაიმი 1986: 1118-1119].

ახლო აღმოსავლეთში სამხედრო ჰეგემონია ართუქიდების ხელში გადადიოდა, რომლებიც მაღალი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ მუსლიმებს შორის შემდგომმა მოვლენებმა ქრისტიანთა შიშები გაამართლა. 1119 წლის ზაფხულში ილ-ლაზიმ ანტიოქიის საგრაფოს შეუტია. გრაფი როჟე არ დალოდებია დახმარებას იერუსალიმიდან და ტრიპოლიდან. ის მაშინვე გაემართა ილ-ლაზისთან საბრძოლველად. 1119 წლის 28 ივნისს ანტიოქიის ჯარი (700 ცხენოსანი რაინდი და 3,000 ქვეითი) სასტიკად დამარცხდა თურქმენების მიერ ბალატთან ბრძოლაში (ან როგორც თავად ჯვაროსნები უწოდებდნენ, სისხლიან ველზე). თავად გრაფი მოკლულ იქნა, მისი მეომრების უმრავლესობა ან დაიღუპა ან ტყვედ ჩავარდა [ესბრიჯი 1997: 301-316]. ასეთმა გამანადგურებელმა დამარცხებამ ძლიერ შეაშფოთა ლათინები და ანტიოქიის მოსახლეობამ დახმარებისთვის იერუსალიმის მეფეს – ბალდუინ II-ს მიმართა, რომელიც ანტიოქიის საგრაფოს რეგენტი გახდა (იერუსალიმის მეფობის პარალელურად). 1120 წლის დასაწყისში ილ-ლაზის ჯარი აზაზთან ჩნდება, შემდეგ ანტიოქიასთან. სიტუაცია კვლავ არასტაბილური რჩებოდა. მხარეებმა 1121 წლის დასაწყისში ღროებითი

ჩვენს ფილოლოგიურ განხილვას დავეუმატებდით დავით მეფის შესახებ დაწერილი მონოგრაფიის ავტორის, რ. მეტრეველის მოსაზრებას, რომელიც გაკვრით აღნიშნავს, რომ ჯვაროსნებს ფრანგებს უწოდებდნენ „იმ დროს არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელს მახლობელ აღმოსავლეთში“ [მეტრეველი 1986: 292].

ზავი დადეს [ქემალ ად-დინი 1990: 154]. 1121 წლის გაზაფხულზე კი ბალღუინი ედესიდან გამოგზავნილი ჯარის დახმარებით შეტევაზე გადავიდა. შედეგად ილ-ლაზი იძულებული შეიქნა სამშვიდობო ხელშეკრულება დაედო ფრანკებთან (სავარაუდოდ, 1121 წლის ივნის/ივლისში). თუმცა ამის შემდეგაც ეპიზოდური სამხედრო ოპერაციები მაინც გრძელდებოდა (ფრანკები ამ დროს თავდამსხმელთა როლში გამოდიოდნენ). ნათელი იყო, რომ მუსლიმებს ანტიოქიის დაპყრობის შანსიც კი აღარ ჰქონდათ. ფრანკებმა მოახერხეს განცდილი მარცხის მონელება და ძალების ხელახალი მოკრება [ესბრიჯი 2000: 69-83; კაენი 1940: 266-292].

როგორც ჩანს, თავად ემირი ილ-ლაზი გეგმავდა საქართველოსკენ წამოსვლას. ამიტომაც გეგმავდა ის დროებითი ზავის დადებას იერუსალიმის ლათინ მეფესთან. ზუსტად ამ დროს დავით მეფე აქტიურად აფართოებს საქართველოს სამეფოს საზღვრებს, შეავიწროვარა სელჩუკები ყველა მიმართულებით სამხრეთის საზღვრებისკენ, რამაც გამოიწვია ილ-ლაზის საპასუხო რეაქცია. ილ-ლაზის ორი მიზანი ჰქონდა დასახული: ჯერ საქართველოს დამორჩილება, შემდეგ კი ჯვაროსნებისთვის ანტიოქიისა და იერუსალიმის წართმევა, რის შესახებაც წერს ანტიოქიელი კანცლერი გოტიე [გოტიე 1896: 113],⁷ მიმდინარე მოვლენების თანამედროვე. ილ-ლაზის უპირველესად საკუთარი რეპუტაციის აღდგენა სურდა, რომელიც მნიშვნელოვნად დაზიანდა 1119-1121 წლებში განცდილი სამხედრო წარუმატებლობის შედეგად.

ბუნებრივია, ანტიოქიაში მყოფ ქართველებსა და ფრანკებს ეცოდინებოდათ ამ მოსალოდნელი ლაშქრობის შესახებ საქართველოს წინააღმდეგ. ამას ადასტურებს ანტიოქიელი გოტიეს გათვითცნობიერებულიობაც დაგეგმილი ლაშქრობის შესახებ. როგორც ჩანს, სწორედ ამ გარემოებამ აიძულა ლათინები საკუთარი მეომრები გამოეგზავნათ საქართველოში, რომლებიც ქართველებს დაეხმარებოდნენ მუსლიმების წინააღმდეგ მოსალოდნელ ბრძოლაში. ამ მეომართა რაოდენობა სხვადასხვა წყაროში განსხვავებულია. დიდგორზე მონაწილე ფრანკების/ჯვაროსნების შესახებ ორი წყარო გვაუწყებს: მე-12 საუკუნის სომეხი მემკვიდრე, მათე ურჰაელი (ედესელი) 100 ფრანკის შესახებ საუბრობს [მათე ურჰაელი 1869: 438].⁸ კანცლერი გოტიე კი 200 ფრანკი მეომრის შესახებ გვატყობინებს, რომლებიც დავით მეფეს დამრტყმელ ძალად გამოუყენებია, განალაგა რა ისინი საკუთარი ჯარის წინა

7 გოტიეს ცნობა ხელმისაწვდომია ქართულ ენაზეც [გოტიე 2004: 155].

8 მიუხედავად იმისა, რომ მათე ედესელი/ურჰაელი გარკვევით წერს 100 ფრანკის შესახებ, ი. ბერაძე, ეყრდნობა რა ამავე მათე ედესელს, 1,000 ფრანკი მეომრის შესახებ წერს [ბერაძე 1960: 292].

რიგებში [გოტიე 1896: 113-114].⁹ სხვა ინფორმაცია ამ ჯვაროსანი მეომრების შესახებ ჩვენამდე მოღწეული არ არის. შეუძლებელია იმის დაზუსტებით თქმა, თუ ვინ იყვნენ ისინი, იერუსალიმის მეფის ბალდუინ მეორის (რომელიც იმავდროულად ანტიოქიასაც მართავდა 1119-1123, 1124-1126 წლებში) წარმოგზავნილნი თუ უბრალოდ დაქირავებული მეომრები. შესაძლებელია იმის თქმა, რომ ისინი უფრო მეტად ქართველების მოკავშირენი იყვნენ, ვიდრე უბრალოდ დაქირავებულნი, რომელთათვისაც სულ ერთია, ვის წინააღმდეგ იბრძვიან. საკმაოდ მნიშვნელოვანი გარემოება გახლავთ ის, რომ ორივე მხარეს (ჯვაროსნებს და ქართველებს) ჰყავდათ საერთო მტერი – თურქ-სელჩუკები. ის, რომ ეს მეომრები შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ ჯვაროსნების მიერ შეგნებულად გამოგზავნილი ქართველების დასახმარებლად, მოწმობს სხვა გარემოებაც, რაზეც ჩვენი უფროსი კოლეგა, პროფესორი ნინო დობორჯგინიძე თავის ერთ ნაშრომში გაკვრით მიუთითებს: „ეს დახმარება ჯვაროსანთა მხრიდან იყო მაღლიერების გამოხატვა დავითის მიმართ, რომელმაც მათი საერთო მტერი, სელჯუკთა სულთანი დაამარცხა სამშვილდის ბრძოლაში და ამით როგორც სირიის ჩრდილოეთით მდებარე ანტიოქიის სამთავროს, ისე ლათინთა იერუსალიმურ სამეფოსაც ამოშენთქვის საშუალება მიეცა“ [დობორჯგინიძე 2012: 19].

რაც შეეხება იმას, თუ რა გზით შეიძლებოდა შემოსულიყვნენ ჯვაროსნები საქართველოში: ეს, ალბათ, უნდა მომხდარიყო კონსტანტინოპოლის გავლით, რადგან ანტიოქიის საგრაფოსა და საქართველოს შორის არსებული პირდაპირი გზა თურქ-სელჩუკებს ეკავათ. ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ისინი ტაო-კლარჯეთიდან შემოსულიყვნენ, რადგან მისი მომიჯნავე სომხეთის მთიანეთი თურქებს ეკავათ.

ამრიგად, ჯვაროსანი რაინდების მონაწილეობა დიდგორის ბრძოლაში ქართველებსა და ლათინებს შორის დამყარებულ ურთიერთობაზე მიუთითებს ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებლის ეპოქაში. მაგრამ ეს ურთიერთობა უნდა დავინახოთ იმგვარად, როგორც ეს იყო რეალურად – ყოველგვარი შელამაზება-გაზვიადების გარეშე. ვგულისხმობთ ქართველი ისტორიკოსების მცდელობას, დამატებით წარმოაჩინონ გარკვეული გარემოებები, რომლის მიზანი ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის უფრო მეტი სიახლოვის წარმოჩენაა. იმ ეპოქის

9 კანცლერი გოტიე დიდგორის ბრძოლაში გადამწყვეტ როლს ჯვაროსან მეომრებს მიაკუთვნებს: „ორასი ფრანგის მეომარი რომ ჰყავდა, მოწინავეში დააყენა, პირველ დაკვრათა მისაცემად (...) პირველ შეტაკებისთანავე ბრმავდებოდა [დავითის მტრები, დ.თ.] და ფრანგთა მიერ გაქცეულნი იფანტებოდა“ [გოტიე 2004: 156]. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ჯვაროსნებს „სელჩუკებთან ბრძოლის დიდი გამოცდილება ჰქონდათ“ [ნარკვევები 1979: 175-6].

ქართულ და არაქართულენოვან მედიევალურ წყაროებში მინიშნებაც კი არ არსებობს დავით აღმაშენებელსა და ბაღდატ II-ს შორის არსებულ ახლო ურთიერთობებზე. მოგვეპოვება მხოლოდ შემდეგი ცნობა: XII საუკუნის ნორმანელი მემატიანის, ორდერიკ ვიტალის მოწმობის თანახმად [ორდერიკი 1978:123], ქართველმა მეფე დავითმა და კილიკიის სომხეთის მმართველმა, ტოროს I-მა მონაწილეობა მიიღეს რამდენიმე ჯვაროსანი რაინდის განთავისუფლებაში, რომლებიც მუსლიმების მიერ იყვნენ დატყვევებულნი.

აქ საჭიროა მივუთითოთ ორ ასეთ მცდარ შეხედულებაზე:

1) ქართველი მკვლევრების ვარაუდით, ქართველები პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობაში მონაწილეობდნენ. ამ მოსაზრებას ისინი აფუძნებენ ერთ-ერთ ალეგორიულ პასაჟზე მე-12-13 საუკუნეების მიჯნის ანონიმური ქრონიკიდან, რომლის პირობითი სახელწოდებაა „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ (როგორც ცნობილია ამ თხზულებაში აღწერილია ქართველი მეფეების – გიორგი III-ის (1154-1184), თამარისა (1184-1213) და მისი მეუღლის დავით სოსლანის მოღვაწეობა), სადაც ვკითხულობთ: „...ვითარ ლაშქარნი ახლისა დავითისანი წყობათა დავითისა, იერუსალიმს ერთობდეს“ [აზმანი 1954: 60]. ე. ი. დავით აღმაშენებლის მოლაშქრეები იერუსალიმში დავით წინასწარმეტყველის რაზმებთან გაერთიანებულნი იყვნენო. საუბარია 1099 წელს ჯვაროსნების მიერ იერუსალიმის აღებაზე. კორნელი კეკელიძის აზრით, დავით წინასწარმეტყველის რაზმში იგულისხმებიან ჯვაროსნები, რომელთანაც გაერთიანებული იყო „ახალი დავითის“ ანუ დავით აღმაშენებლის ჯარიც. პირველწყაროებზე ყოველგვარი მითითების გარეშე, ამ გაერთიანებულ ბრძოლაზე მინიშნებენ მე-19 საუკუნის ისტორიკოსები: იოანე ბატონიშვილი (ბაგრატიონი), პლატონ იოსელიანი და ნიკოლოზ ურბნელი. ვახტანგ კოპალიანი, შოთა ბაღრატი და როინ მეტრეველი სოლიდარულნი არიან კ. კეკელიძის თვალსაზრისთან. შოთა მესხიას კი საერთოდ მიაჩნია, რომ მეფე დავითი პირადად იღებდა მონაწილეობას იერუსალიმის აღებაში [მესხია 1986: 70; მესხია 1972: 80]. მ. თამარაშვილი კი ცოტა უფრო მეტი სიფრთხილით წერს ამ საკითხზე. ის აღნიშნავს, რომ „დავითმა შეძლო ჯვაროსნებისათვის დახმარების გაწევა წმინდა საფლავის გამოსახსნელად გამართულ ბრძოლაში“ [თამარაშვილი 1995: 103].

სრული საფუძველი გვაქვს ეჭვის ქვეშ დავაყენოთ ამგვარი თვალსაზრისი, რადგან, (1) თავად დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, რომელმაც საკმაოდ კარგად აღწერა მეფის მოღვაწეობა, არაფერს წერს ამ უნიშვნელოვანესი მოვლენის შესახებ. მასთან გვაქვს ჯვაროსნების ლაშქრობის აღწერა ახლო აღმოსავლეთში, თუმცა ის არც ერთ სიტყ-

ვას არ ამბობს დავითის მიერ ჯვაროსნებისთვის გაწეულ დახმარებაზე; (2) ამ საკითხზე დუმს მრავალრიცხოვანი ლათინური ქრონიკა; (3) მოგვიანო ქართველი ისტორიკოსები არაფერს არ ეყრდნობიან, როცა ამ საკითხზე წერენ ანუ ეს მხოლოდ მათ კერძო მოსაზრებად უნდა მივიჩნიოთ.

იერუსალიმის აღებაში ქართველების მონაწილეობის თვალსაზრისის იცავს ასევე ვლ. კეკელია. თამარის ისტორიკოსის ხსენებული ცნობის გარდა („ისტორიანი და აზმანიდან“), ის დამატებით იმოწმებს შემდეგ ორ წყაროს: 1) ასურული ქრონიკის ავტორს, აბულ-ფარაჯის (თუმცა არ ასახელებს უშუალოდ აბულ-ფარაჯის ნაშრომს და ამ შეხედულების წყაროდ მხოლოდ შემდეგ მეორად ნაშრომს იმოწმებს: როინ მეტრეველი. დავით აღმაშენებელი. თბ., 1990, 295. თუმცა როდესაც გადავამოწმეთ რ. მეტრეველის ეს წიგნი, არც მასში აღმოჩნდა პირველწყაროზე მითითება: ნახსენებია მხოლოდ აბულ-ფარაჯის სახელი); 2) ბალდუინ პირველის (1100-1118) კაპელანს, ფულხერიუს შარტრელს (1059-1128), რომელიც, კეკელიას მითითებით, ლაშქრობაში მონაწილე ოცამდე ეთნიკური ჯგუფის ჩამოთვლისას ახსენებს იბერებსაც (Fulcherii Carnotensis. Historia Iherosolymitana – Recueil des historiens des croisades. T. III, Paris 1866, 337-338) [კეკელია 2004: 65-66].

განვიხილოთ კეკელიას მიერ მითითებული წყაროები: ფულხერიუს შარტრელი ახსენებს 19 (და არა 20) ეთნიკურ ჯგუფს. იბერები (Iberi) მოხსენიებულნი არიან იტალიის ერთ-ერთი რეგიონში მოსახლე აპულიელებსა (Apuli) და ბრეტონელებს (Britones) შორის. ეს უკანასკნელნი კი საფრანგეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მკვიდრობდნენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი ევროპელი ესპანელები (პირინეის იბერები, Pyrenees Iberians) არიან და არა ქართველები. ბერძნები და სომხები კი ერთად არიან ნახსენები ჩამონათვალის ბოლოს [ფულხერიუსი 1866: 337]. ამრიგად, ვ. კეკელია უხეშ შეცდომას უშვებს, როდესაც ამ წყაროს საკუთარი შეხედულების განსამტკიცებლად იშველიებს.

რაც შეეხება აბულ-ფარაჯის ნაშრომს: მასთან არსად გვაქვს ასეთი შეხედულება, რომ ქართველები მონაწილეობდნენ იერუსალიმის აღებაში პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს [აბულ-ფარაჯი 1932]. აბულ-ფარაჯი ქართველების შესახებ საუბრობს მხოლოდ დიდგორის ბრძოლასთან კავშირში, რის შემდგომაც ის აღარ ახსენებს ქართველებს პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის კონტექსტში ანუ 1099-დან 1137 წლამდე.

2) ზოგიერთი ქართველი ისტორიკოსი, ეყრდნობა რა მე-18-19 საუკუნის ავტორის – იოანე ბატონიშვილის ცნობას [მესხია 1986: 68-69; მესხია 1974: 61], მიუთითებენ ბალდუინ II-ის ფარულ (იდუმალ) ჩა-

მოსვლაზე საქართველოში 1121 წლის დიდგორის ბრძოლის წინ. ხსენებულ მეცნიერთა შორის არიან შ. მესხია, მ. ვაჩნაძე, ვ. გურული, ზ. თოიძე და სხვები. მაგრამ ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ამ მოსაზრებასაც, რადგან (1) ის ეფუძნება მე-18-19 საუკუნის ავტორის შეხედულებას, მაშინ როცა შუა საუკუნეების ავტორებთან სრული დუმილია ამ საკითხზე; (2) მეფე ბაღდათი მეორე იმ მომენტისთვის აქტიურ ბრძოლებს აწარმოებდა სელჩუკების წინააღმდეგ. ამიტომ ის ვერ შეძლებდა, რამდენიმე თვით დაეტოვებინა საკუთარი სამეფო შორეულ საქართველოში პერსონალური ვიზიტისთვის; (3) საქართველოსა და აღმოსავლეთის ლათინურ სახელმწიფოებს შორის არსებული ტერიტორია თურქ-სელჩუკების კონტროლის ქვეშ იყო; (4) ჩრდილოეთის მიმართულებით უკიდურესი წერტილი, სადაც ბაღდათი მეორე დიდგორის ბრძოლამდე იყო ნამყოფი, ედესის საგრაფოა.

მიუხედავად ამისა, ჩვენ არ მიგვაჩნია მართებულად მოსაზრების უარყოფა, რომ დავით აღმაშენებელსა და მეფე ბაღდათს პირველს შორის მეგობრული დამოკიდებულება არსებობდა. მაგ., არსებობს ამის დამადასტურებელი ლათინური დოკუმენტი – პანეგირიკი ბაღდათს პირველისადმი, რომელშიც პანეგირისტი მეფე დავითის მიერ ბაღდათისადმი გაგზავნილი საჩუქრების (ინსიგნია?) შესახებ მოწმობს [როერიხტი 1898: 120].¹⁰ აღნიშნული ინსიგნიები უნდა მივიჩნიოთ საჩუქრებად და ხსენებული ლათინური უწყება იმ აზრით უნდა იქნეს გაგებული, რომ ორ მონარქს შორის კეთილგანწყობილი და მეგობრული ურთიერთობა არსებობდა, რომლებიც საჩუქრებს უგზავნიდნენ ერთმანეთს, როგორც მეგობრობის დასტური. ჩვენი უფროსი კოლეგის, დოქტორ პიტერ ჰალფტერის აზრით, რომელიც მან პირად საუბარში გამოთქვა, ინსიგნიას მხოლოდ იმ შემთხვევაში ექნებოდა სუბორდინაციის მნიშვნელობა, თუკი მას (სავარაუდოდ, ეს უნდა ყოფილიყო გვირგვინი ან დროშა) ბაღდათისგან იქნებოდა გამოგზავნილი.

დიდგორის ბრძოლა ქართულ-მუსლიმური დაპირისპირების კულმინაციას წარმოადგენდა, რასაც მოჰყვა თბილისის განთავისუფლე-

10 ეს წყარო მ. თამარაშვილისთვის უცნობი იყო. მითითება იმის შესახებ, რომ დავითმა ინსიგნიები გაუგზავნა ბაღდათს, შემდეგ პირველწყაროში გვაქვს [იხ. ფრანკთა საქმენი 1866: 542]. (ქართულად „იერუსალიმის დამპყრობი ფრანკების საქმენი“). საუბარია პანეგირიკზე ბაღდათისადმი, გოტფრუას ძმისადმი და მისი მიღწევებისადმი. მასში ნათქვამია შემდეგი ფრაზა: „რომელსაც დავით სომეხი, აფხაზეთის მეფე (*David Armenus, rex Aveziae*) ხშირად უგზავნიდა ინსიგნიებს“ (სამკაულები?) რ. როერიხტი (გვ. 120), როგორც ჩანს, სწორად განმარტავს – დავითი „(მო)იკითხავდა მას (ბაღდათს) ძღვენით [*Geschenke*, ძღვენი, საჩუქარი]“ ლათინ ავტორს ამ დოკუმენტში *Gesta Francorum* დავით მეფე სომეხად მიაჩნია, მაგრამ იმავდროულად უწოდებს აფხაზთა მეფეს. საქართველოს ამ ნაწილის მეფე კი ის ნამდვილად იყო.

ბაც 1122 წელს [ბერაძე 1960: 289]. მალე დავითმა თავისი სამეფოს დედაქალაქი თბილისში გადმოიტანა. თურქ-სელჩუკების წინააღმდეგ ქართველების წარმატებული ბრძოლის შესახებ საკმაოდ მალე შეიტყვეს დასავლეთშიც [ბადრიძე 1973: 20-21]. უკვე 1130-1135 წლებში ცნობილი სწავლული, ჰიუგო სენ-ვიქტორელი (Hugues de Saint-Victor), როდესაც მსოფლიო ტოპოგრაფიის შესახებ ლექციებს კითხულობდა პარიზში, კავკასიის ტერიტორიაზე ახსენებდა Toflit-საც, რომელიც, ორი აზრი არ არის, სწორედ თბილისს ნიშნავს [ჰამილტონი 2011: 120]. 1121-1122 წლების წარმატებული ბრძოლების შემდეგ ლათინები საქართველოში ჯვაროსნების ძლიერ მოკავშირეს ხედავენ [ჰამილტონი 2011: 120, 121].¹¹ სიკვდილამდე ერთი წლით ადრე (1125წ.) დავითი სომხეთის დედაქალაქს – ანისსაც ათავისუფლებს მახლობელი ტერიტორიებთან ერთად.

დავითის შვილი, დემეტრე აღარ აწარმოებდა დაპყრობით ომებს. ის ცდილობდა შეენარჩუნებინა მამის მემკვიდრეობა. დასავლელი ავტორებისთვის „ქართველები კვლავ ფრანკების მნიშვნელოვანი მოკავშირეები იყვნენ. მემამულეები რიჩარდ პოიტერელი, როდესაც 1172-1174 წლებში თავის ნაშრომს წერდა, ქართველთა მეფეს (rex de Avesguia) უწოდებდა ერთ-ერთ აღმოსავლელ ქრისტიან მონარქს, რომელმაც დიდი ზიანი მიაყენა ახლო აღმოსავლეთში მყოფ მუსლიმურ გაერთიანებას“ [ჰამილტონი 2011:121]. ასევე ქართველ მეფეებთან რომის პაპთა შემდგომდროინდელი კონტაქტებიც ადასტურებს, რომ დასავლელი ქრისტიანები ქართველებს ჯვაროსნების მოკავშირეებად განიხილავდნენ. ამრიგად, მცდარია ს. მარგიშვილის ცალსახა მტკიცება, რომ ჯვაროსნების მხრიდან ქართველები არასოდეს (არც დავით აღმაშენებლის, არც თამარისა და რუსუდანის დროს) აღიქმებოდნენ მოკავშირეებად მუსლიმთა წინააღმდეგ ბრძოლაში [მარგიშვილი 2006: 104-114].

მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის რაიმეგვარი კონტაქტი შესამჩნევია არ არის.

11 რომის პაპების შემდგომდროინდელი კონტაქტები საქართველოს მეფეებთან ადასტურებს ამ გარემოებას, რომ დასავლელ ქრისტიანებს საქართველოს დახმარების იმედი ჰქონდათ ჯვაროსნულ ლაშქრობებში. ამრიგად, გადაჭარბებულია ს. მარგიშვილის დაჟინებული მცდელობა იმის წარმოჩენისას, რომ საქართველო არასოდეს (არც დავითის, არც თამარის და არც რუსუდანის დროს) არ განიხილებოდა ლათინი ჯვაროსნების მოკავშირედ ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს [მარგიშვილი 2006: 104-114].

3. ლეგენდარული მეფე-პრესვიტერი იოანე – დავით აღმაშენებელი?

შ. ბადრიძის [ბადრიძე 1973: 23-24] და ზ. ავალიშვილის [ავალიშვილი 1989: 96] მითითებით, აღმოსავლელი მეფე-პრესვიტერის იოანეს შესახებ ლეგენდას ჯვაროსნები დავით აღმაშენებელს უკავშირებდნენ და რომ მათ დიდი ხნის განმავლობაში ჰქონდათ ამ აღმოსავლელი ქრისტიანი მეფის დახმარების იმედი. როგორ უცნაურადაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს, ხსენებული ისტორიკოსები არც პირდაპირ და არც ირიბად არ უარყოფენ ამ მოსაზრებას, რომელიც მათ საკვებით დასაშვებად მიაჩნიათ. მაგ., ზ. ავალიშვილი, მიუხედავად იმისა, რომ იოანე-ხუცესის და დავით აღმაშენებლის ერთმანეთთან გაიგივებას „ზღაპრულ იგივეობად“ [ავალიშვილი 1989: 108] იხსენიებს, მხოლოდ ამ ზოგადი განცხადებით იფარგლება და აღარ ასაბუთებს, თუ რატომ არ შეიძლებოდა ეს ლეგენდარული ფიგურა დავით მეფე ყოფილიყო. სხვა ქართველი ავტორი, მედიევისტი ალექსანდრე თვარაძე აღნიშნავს, რომ „პრესბიტერ იოანეს კოპლექსის ჩამოყალიბებისათვის (1145 წელს, 1165 წელს, ნაწილობრივ 1177 და 1219-1221 წლებშიც) ძალიან მნიშვნელოვანი, გარკვეულწილად მთავარი როლიც კი შეასრულეს ევროპაში საქართველოს სამეფოდან ჩასულმა ცნობებმა“ [თვარაძე 2009: 9]. ისტორიკოსი როინ მეტრეველი კი ამ საკითხზე ცალსახად წერს: „დღეს ლიტერატურაში სადავო აღარ არის, რომ იოანე მეფე-ხუცესი დავით აღმაშენებელია“ [მეტრეველი 1986: 316].

ზემოთ ხსენებული ისტორიკოსი, შოთა ბადრიძე თავის მეორე ნაშრომში უფრო ვრცლად ცდილობს დაამტკიცოს, რომ გერმანელი მემბტიანის (1114-1158) ოტო ფრაიზინგელის ქრონიკის [ოტო ფრაიზინგელი 1912: 365-367]¹² მეშვეობით გავრცელებულ ამ თქმულებაში ნახსენები „ქრისტიანი ხელმწიფე მეტად წააგავს დავით აღმაშენებლის ისტორიულ ტიპს“ [ბადრიძე 1984: 169]. ამ თვალსაზრისის დასაცავად განვითარებულ მის მსჯელობაში სამი „არგუმენტის“ გამოყოფა შეიძლება კომპრესირებულიად:

1. დავით მეფე ძლიერი მონარქი იყო, როგორც ქვეყნის შიდა, ისე საგარეო ასპარეზზე, რადგან მან ა) წარმატებით დაიმორჩილა ურჩი დიდგვაროვანი ფეოდალები; ბ) საერო ხელისუფლებას დაუქვემდებარა ეკლესია; გ) 1121 წელს დიდგორის ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხა თურქ-სელჩუკები. შესაბამისად, შ. ბადრიძის აზრით, ბუნებრივი იყო, რომ სწორედ ასეთი ძლიერი მეფე მიეჩნიათ ჯვაროსნებს იოანე-პრესვიტერად, რომლის იმედიც მათ ჰქონდათ მუს-

12 აღნიშნულ წყაროს შოთა ბადრიძე ამგვარად ასახელებს: *Ottonis Frisingensis Chronica, Libro octo, Basiliae, 1659, L. 7, T. 33, p. 146-147.*

ლიმების წინააღმდეგ. აქ ხაზი უნდა გავუსვათ იმ გარემოებას, რომ იოანე-პრესვიტერი ჯვაროსანთა შეგნებაში აღქმული იყო, როგორც უმნიშვნელოვანესი ძალა მუსლიმური სამყაროს წინააღმდეგ. ამიტომ ეს არგუმენტი საკმაოდ სუსტია, რადგან გაუგებარია, რატომ უნდა დაემყარებინათ ჯვაროსნებს ასეთი იმედები ისეთი პატარა ქვეყნის მეფეზე (რაც არ უნდა მამაცი ყოფილიყო ეს მეფე), როგორიც საქართველოს სამეფო იყო?

2. ბადრიძის მეორე „არგუმენტის“ მიხედვით, „მე-13 საუკუნის პირველ მეოთხედში... ზოგიერთ წყაროში ქრისტიანი ხელმწიფე უკვე რამდენჯერმე იქნა დაკავშირებული ვინმე დავით მეფესთან“ [ბადრიძე 1984: 171]. ჩვენი აზრით, ეს საერთოდ არაფერს ნიშნავს...

3. დაბოლოს, იმ გარემოებასთან დაკავშირებით, რომ ლეგენდაში მეფე-ხუცესი იოანე ნესტორიან ქრისტიანადაა მოხსენიებული, ბადრიძე მიუთითებს, რომ საქართველოში ნესტორიანიზმი მე-5 საუკუნიდან იკიდებს ფეხს, თუმცა იქვე აღნიშნავს, რომ მე-7 საუკუნეში კირიონ კათალიკოსი საგანგებო ბრძოლას აწარმოებდა ნესტორიანთა წინააღმდეგ. ავტორი აგრეთვე აღნიშნავს, რომ მე-11 ს-ში „ბიზანტიის მესვეურები ნესტორიანებად მიიჩნევდნენ იბერებს“ [ბადრიძე 1984: 174]. მოკლედ, აშკარაა ავტორის სურვილი, დაგვანახოს, რომ „იოვანე ხუცესის ამოხსნა დავით აღმაშენებლით, არსებითად სწორია“ [ბადრიძე 1984: 165]. ჩვენი მხრივ, აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს ეკლესიის ნესტორიანობის შესახებ წარმოდგენა არ ყოფილა ფართოდ აღიარებული შუა საუკუნეებში, მით უმეტეს, მე-11-13 საუკუნეებში. არაფერს ვამბობთ იმაზე, რომ რეალურად საქართველოს საეკლესიო და საერო ხელისუფლება არც არასოდეს ყოფილა ნესტორიანული აღმსარებლობის.

აღნიშნული ლეგენდის შესახებ დასავლელი ავტორები ა. პაპადაკისი და ი. მეიენდორფი შემდეგს აღნიშნავენ: ეთიოპიური დინასტიის – სოლომონიდების ხანგრძლივმა მმართველობამ (1270-1527), რომელსაც დასაბამი ეკუთვნო ამლაკმა (1270-1283) დაუდო, მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა როგორც ეთიოპიის ეკლესიის ისტორიაში, ისე სახელმწიფო პოლიტიკაში. რასაკვირველია, მუსლიმებზე სოლომონიდთა უძლიერესი მონარქიის გამარჯვებებმა დასავლელთა შეგნებაში ეთიოპიის მმართველისა და ლეგენდარული ძლევაშობილი და მდიდარი აღმოსავლელი ქრისტიანი მონარქის ერთმანეთთან დაკავშირებაზე თავისი გავლენა იქონია. ეს მითი პირველად მე-12 საუკუნის ბოლოს, აზიაში წარმოიშვა, თუმცა ის საბოლოოდ დაუკავშირდა კონკრეტულად ეთიოპიას (აბისინიას) [პაპადაკისი 2010: 194].

საინტერესოა, რომ ა. პაპადაკისი და ი. მეიენდორფი – იჩენენ რა ობიექტურობას – იმ ვერსიასაც ასახელებენ, რომელიც იოანე-პრესვიტერს დავით აღმაშენებელთან აიგივებს, ახსენებენ რა ასევე ამ უკანასკნელის სამხედრო წარმატებებს [პაპადაკისი 2010: 204]. თუმცა ორივე

ავტორი უპირატესობას იმ ვერსიას ანიჭებენ, რომელიც ამ ლეგენდარული მეფის სახელს ეთიოპიის იმპერატორთან აკავშირებს და ეს სავსებით გასაგებია, რადგან (1) დავით აღმაშენებლის დროს ჯვაროსნები არცთუ ისე ძალიან საჭიროებდნენ დახმარებას სხვა მეფეების მხრიდან (ლათინებს ამ დროს დაპყრობილი ჰქონდათ აღმოსავლეთის მთავარი ქალაქები: იერუსალიმი, ანტიოქია, ედესა...); (2) როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დავით მეფე ძალიან პატარა სამეფოს მეფე იყო ეთიოპიის სამეფოსთან შედარებით. ამიტომ პატარა საქართველოში ჯვაროსნები ვერ დაინახავდნენ ისეთ სერიოზულ სამხედრო ძალას, რომლის იმედიც შეიძლებოდა ჰქონოდათ უიმედოდ დასუსტებულ ჯვაროსნებს (ეს ლეგენდა სწორედ მაშინ ხდება აქტიური დასავლეთში, როდესაც ჯვაროსნებს სულ უფრო ავიწროებდნენ მახლობელ აღმოსავლეთში). ბოლო ხანს, მარია-ლაურა დერატმა გამოთქვა შეხედულება, რომლის მიხედვითაც აღნიშნული ეთიოპიელი მეფე, რომელსაც ხშირად მეფე-პრესვიტერ იოანესთან აიგივებდნენ, იყო იმპერატორი სახელწოდებით იემრეჰანა ხრესტოს, რომელიც სოლომონიდების დინასტიამდე მართავდა თავის იმპერიას [დერატი 2012: 323-326].

პირველი რომის პაპი, რომელმაც საქართველოს სამხედრო დახმარების შესახებ თხოვნით მიმართა, იყო ინოკენტი III (1198-1216). მაშინ როდესაც სოლომონიდთა დინასტიის სამხედრო-პოლიტიკური სიძლიერის დროს ჯვაროსნებს დაკარგული ჰქონდათ დაპყრობილი ტერიტორიები ახლო აღმოსავლეთში. 1291 წელს კი დაეცა ჯვაროსნების ბოლო საყრდენი პუნქტი – აკრა. ამიტომ სწორედ ამ დროს სჭირდებოდათ მათ დახმარება.

4. საქართველო მე-3 და მე-4 ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს

უნდა აღინიშნოს, რომ მესამე ჯვაროსნულ ლაშქრობამდე, ქართული ისტორიული წყაროების მიხედვით, ლათინებსა და ქართველებს შორის არსებული მცირე კონტაქტები შეინიშნება, კერძოდ, მეფე გიორგი III-ის (1156-1184) მეფობის დროს, რომელიც თამარ მეფის მამა გახლდათ. იმყოფებოდა რა სამხედრო-პოლიტიკური ძალაუფლების მწვერვალზე, მეფე გიორგი სასურველი მოკავშირე იყო აღმოსავლეთის მონარქებისა და მმართველთათვის, ასევე ჯვაროსნებისთვის. ამ უკანასკნელთ საკმაოდ სუსტი პოზიციები ეკავათ იერუსალიმში, რადგან სალაჰ ად-დინს მათთვის ეს ქალაქი 1187 წლიდან ჩამორთმეული ჰქონდა. მე-13 საუკუნის ქართული ქრონიკა მრავალ აღმოსავლელ მონარქს ახსენებს, რომლებიც საჩუქრებს უგზავნიდნენ მეფე გიორგი III-ს მასთან დამეგობრების მიზნით. მათ შორის, დასახელებულნი არიან (ბერძენი მეფეების შემდგომ) ლათინი მეფეებიც:

„მეფე გიორგის] სძლუნობდეს და სძმობდეს მეფენი ბერძენთანი, იერუსალიმს ალამანთა და ჰრომთანი და ჰინდოთანი და ხონელნი, და ეგრეთვე სულთანი ხუარასნისა, ბაბილოვნისა, შამისა, ეგვიპტისა და იკონიისანი ჰმონებდეს, და შემდგომნი ამათნი: სკვითნი, ხაზარნი, ალანნი, ხუარაშოანი ხუარაზმშა, და ბერეთელნი, აბაშნი, არაბნი, მიდნი, ელამიტელნი და შუამდინარელნი, და ყოვლნი ენანი და ნათესავნი მაშრიყით მალრიბამდე“ [აზმანი 2008: 398].

ალამანელ ანუ გერმანელ და ჰრომთა მეფეებში („იერუსალიმს ალამანთა და ჰრომთანი“) იგულისხმებიან იერუსალიმის ლათინი მეფეები ბალდუინ III (1143-1162), ამორი I (1162-1173) და ბალდუინ IV (1173-1184), რომლებიც მეფე გიორგის დროს მართავდნენ იერუსალიმს.

ეს ყოველივე კი ნათლად მოწმობს, რომ უკვე მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის დაწყებამდე არსებობდა დიპლომატიური კავშირები ლათინებსა და ქართველებს შორის. ამგვარი დიპლომატიურ-პოლიტიკური კავშირების გაუმჯობესება შესაძლებელი იყო მათ შორის საქორწინო ურთიერთობითაც, მაგ., თამარ მეფესა და ანტიოქიის პრინცის, ბოემუნდ III-ის (1160-1201) ერთ-ერთ უმცროს ვაჟს შორის [ჰალფტერი 2008: 420f], რომელიც, ქართული მატიანეს მიხედვით, განსაკუთრებით ზრუნავდა თამარის ხელის თხოვნისთვის რუს ქმართან განქორწინების შემდეგ. მთხოვნელთა შორის, რომელნიც თამარის კეთილგანწყობის მოპოვებას ცდილობდნენ, ქართული წყარო ასახელებს ბიზანტიის იმპერატორის, მანუელისა და ანტიოქიის ლათინი პრინცის ვაჟებს:

„რამეთუ ბერძენთა მეფისა მანოელისა შვილი უხუცესი იყო გაჭრი-თა და გახელებითა, არათუმცა ანდრონიკეს, ჟამსა მისისა მეფობისასა და მისგან ბერძენთა ამოწყვედისასა, შეეპყრა და განეპატიჟა იგი მოყმე პოლიკარპოს. მსგავსი ასურასტანისა და შუამდინარისა ანტიოქელისა მეფისა შვილი იყო: უკუეთუმცა ჰქონებოდა გზა მრავალგუართა ბარბაროზთა შუაყოფისაგან, წამსაცა შინა აქა პოვნილ იყო...“ [აზმანი 2008:416].

თუმცა თამარ მეფე საბოლოოდ დავით-სოსლანს მიჰყვება, რომელიც, სავარაუდოდ, ასევე ბაგრატიონთა დინასტიას განეკუთვნებოდა.

ამრიგად, მესამე და მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს საქართველოს მართავდა თამარ მეფე – ცნობილი მონარქი, რომლის სახელს ასევე უკავშირდება ქვეყნის აღორძინება. გარკვეული კონტაქტები ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროსაც შეინიშნება. ეს ის პერიოდია, როდესაც ჯვაროსნებმა კონსტანტინოპოლი დაიპყრეს (1204). თუმცა ამ პერიოდში ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის არსებულ პირდაპირ პოლიტიკურ კავშირზე საუბარი არ შეიძლება.

ბიზანტიის დედაქალაქის დაცემამდე, როგორც ჩანს, ქართველებმა იცოდნენ იმ არასტაბილური და არასასიამოვნო ურთიერთობის შესახებ, რაც ბიზანტიელებსა და ლათინ ჯვაროსნებს შორის არსებობდა და რომელიც სულ უფრო მძაფრდებოდა. სწორედ ამ დროს ქართველები შეიჭრნენ ბიზანტიის პონტოს ტერიტორიაზე და დაიპყრეს ლაზიკა, ტრაპიზონი, ჭანეთი, სამისონი, სინოპი, კოტიორა და მიაღწიეს ერაკლიამდის. თამარ მეფემ ეს მიწები გადასცა ბერძენ უფლისწულს, ალექსი კომნენოსს, რომელიც „დედის მხრით ქართველ მეფეთა ბაგრატიონიანთა მონათესავე და საქართველოში ნამყოფი იყო“ [ჯავახიშვილი 2012: 365]. ასე შეიქმნა ტრაპიზონის იმპერია. თამარ მეფის ამ სამხედრო აგრესიის მიზეზზე ივანე ჯავახიშვილი შემდეგს წერს: „უცხოეთითგან ჩამოსულ ქართული საგანეების წარმომადგენლებს თამარ მეფემ 1204 წელს დიდი ქონებრივი შეწირულობა გადასცა, მაგრამ უკან დაბრუნებისას ამ მონასტრების წარმომადგენლებს ბიზანტიის კეისარმა ეს ფული ჩამოართვა და დაისაკუთრა. ასეთი გაუგონარი საქციელისა და კადნიერების დასასჯელად, თამარმა საქართველოს მხედრობა წარგზავნა და ბიზანტიის სახელმწიფოს იმ სანაპიროს შეუსია, რომელიც საქართველოს მოსაზღვრე იყო და რომელშიც ქართველთა მონათესავე ლაზებისა და ჭანების ტომები ცხოვრობდნენ“ [ჯავახიშვილი, 2012: 364]. თუმცა ქართველების ამ სამხედრო აქციას ჯავახიშვილი არ უკავშირებს ამავე წელს ჯვაროსნების მიერ ბიზანტიის დედაქალაქის წინააღმდეგ განხორციელებულ შეტევას. ამრიგად, არ მოგვეპოვება პირდაპირი ცნობები ქართველებისა და ჯვაროსნების მოკავშირეობის შესახებ აღნიშნულ პერიოდში, თუმცა მათ აკავშირებდათ საერთო ანტიბიზანტიური განწყობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯვაროსნები და ქართველები ერთ მხარეზე იყვნენ ბიზანტიასთან დაპირისპირების დროს, არ არსებობს პირდაპირი მოწმობები, რომ ისინი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მოკავშირეები იყვნენ და ერთმანეთს უთანხმებდნენ საკუთარ მოქმედებებს, როცა ბიზანტიის ტერიტორიაზე შეიჭრნენ.

ამის შემდგომ თამარი საკუთარი სამეფოს საზღვრებს პერმანენტულად აფართოებს. 1209 წლისთვის ქართველები ჩრდილოეთ ირანის ტერიტორიებსაც კი იკავებენ, როგორ პროფ. ბერნარდ ჰამილტონი წერს, „ორი წლის შემდგომ პაპი ინოკენტი III [1198-1216] მიმართავს მას [თამარს] ჯვაროსნებისთვის სამხედრო დახმარების თხოვნით“ [ჰამილტონი 2011: 122]. მაგრამ თამარ მეფე მალე გარდაიცვლება, რის გამოც პაპის თხოვნის შესრულებას ვერ ასწრებს. დოქტორ პიტერ ჰალფტერის აზრით, პაპმა ინოკენტი III-მ წერილის მისწერა არა თამარს, არამედ მის შვილს – ახალგაზრდა ლაშა-გიორგის [ჰალფტერი 2008:

403-436], რადგან შუა საუკუნეებში 16 წლის ვაჟი უკვე ზრდასრულად ითვლებოდა.

პაპ ინოკენტის ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის წარმომადგენლები ატყობინებენ გიორგი IV-ის მიერ შემუშავებული გეგმის შესახებ, რომლის მიზანი იყო ჯვაროსნების დახმარება. როგორც ჩანს, ანტიოქიის ლათინმა პატრიარქმა ამის შესახებ იმ ქართველი ბერებისგან შეიტყო, რომლებიც ანტიოქიის საგრაფოს ტერიტორიაზე არსებულ ქართულ მონასტრებში ცხოვრობდნენ. შედეგად რომის პაპი ქართველ მონარქს ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის მეშვეობით უგზავნის წერილს. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის იურისდიქციაში იყო, როგორც ანტიოქიის ტერიტორიაზე არსებული ქართული მონასტრები, ისე მცხეთის კათედრაც ამ პერიოდში (უფრო კონკრეტულად 1239 წლამდე) [თამარაშვილი 1995: 365].

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს, კერძოდ, 1189 წელს [ივანოვი 1912: 209], იმპერატორი ფრიდრიხ I (Frederick I Barbarossa, 1122-1190) წმინდა მიწისკენ გზად მიმავალი ბიზანტიურ ბულგარეთში გაიცნობს პეტრიწონის მონასტრის ქართველ წინამძღვარს. მიუხედავად ორთოდოქსი კლერიკოსებისადმი დაეჭვებული და სიძულვილნარევი დამოკიდებულებისა, ფრიდრიხი დიდი პატივით მოეპყრო ქართველ ბერს და ის თავის ერთ-ერთ მრჩეველადაც კი დაუდგენია [ჰალფტერი 2012: 381-383].

5. საქართველო მე-5 და მე-6 ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს

მე-5 ჯვაროსნული ლაშქრობის პერიოდში ლაშა-გიორგი მეფობს საქართველოში. გიორგის მეორე სახელიც ჰქონდა – ლაშა, რის გამოც ისტორიაში ის შესულია, როგორც ლაშა-გიორგი.

ამ დროისთვის რომის პაპის ლეგატი, კარდინალი პელაგიუსი საქართველოდან იღებს ცნობას, რომ ქართველები მზად არიან დახმარება გაუწიონ ჯვაროსნებს. პელაგიუსმა დაუყოვნებლივ უპასუხა ლაშა-გიორგის.

დამიეტაში მყოფი პელაგიუსი პაპის სახელით ითხოვდა ჯვაროსნების დახმარებას [თამარაშვილი 1995: 474]. მოვლენათა უშუალო მონაწილის, ლათინი ავტორის, ოლივერ პადერბორნელის¹³ მოწმობით, ლაშა-გიორგის ჯვაროსნების დახმარების დიდი სურვილი ჰქონდა [ოლივერი 1894: 232-233]. მაგრამ ეს სურვილი ვერ განხორციელდა: საქართველოში მონღოლები შემოიჭრნენ. „...როგორც რუსუდან მე-

¹³ ოლივერ პადერბორნელი ზოგჯერ იხსენიება, როგორც ოლივერ კიოლნელი (Cologne), რადგან სანამ პადერბორნის ეპისკოპოსად აკურთხებდნენ, კიოლნის საკათედრო ტაძარში მსახურობდა და იმავე კათედრალის სკოლაში ასწავლიდა. მოგვიანებით ის საბინას კარდინალი ხდება.

ფისა და ივანე ათაბაგის მიერ რომის პაპისათვის 1223 წელს გაგზავნილი წერილებიდან ირკვევა, გიორგი მონღოლთა შემოსევების წინ ჯვაროსანთა ომში მონაწილეობისა და „წმინდა ადგილების დასახსნელად ლაშქრობისათვის ემზადებოდა. სწორედ ამ დროს მოადგნენ მონღოლები საქართველოს“ [კიკნაძე 1979: 399]. თუმცა მონღოლთა პირველი შემოსვლა საქართველოში დაფიქსირებულია 1120-1121 წლებში [თამარაშვილი 1995: 479], რომელიც დიდი ზიანის მომტანი არ ყოფილა. საქართველოში მონღოლთა პირველ სასტიკ შემოჭრას კი ადგილი ჰქონდა 1220 წელს [თამარაშვილი 1995: 479]. ლაშა-გიორგი სწორედ მათთან ბრძოლაში მიღებული ჭრილობის შედეგად 1223 წელს გარდაიცვალა.

ამრიგად, ნათელია, რომ ლაშა-გიორგის ჯვაროსნების დახმარების დიდი სურვილი ჰქონდა. თუმცა მან, როგორც ვხედავთ, ობიექტური მიზეზებით ვერ შეძლო ამის გაკეთება, რის შესახებაც სინანულით საუბრობს ლაშა-გიორგის და რუსუდანი პაპ ჰონორიუს მესამისადმი 1223 წელს მიწერილ თავის წერილში (იხ. ქვემოთ). ასევე, როგორც ზემოთ, ვნახეთ, ლაშქრობის უშუალო მონაწილე, სქოლასტიკოსი ოლივერ პადერბორნელიც საუბრობს ლაშა-გიორგის ამ განზრახვაზე.

სამწუხაროდ, ბოლო ხანს გამოცემულ საკუთარ მონოგრაფიაში ს. მარგიშვილი ცდილობს საწინააღმდეგო დაამტკიცოს და აჩვენოს, რომ ლაშა-გიორგის „ჯვაროსნების დასახმარებლად არმია არ გაუგზავნია..., როდესაც მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის ლიდერი, კარდინალი პელაგიუსი მათ დიდი იმედით ელოდებოდა“ [მარგიშვილი 2006: 272]. ავტორის მითითებით, არ არის გამორიცხული, რომ ეს ყველაფერი „იდეოლოგიური ტრაფარეტი“ იყო და რეალურად ლაშა-გიორგის არ ჰქონია ჯვაროსნების დახმარების სურვილი. თუმცა ეს მოსაზრება ტენდენციურად უნდა მივიჩნიოთ.

მე-6 ჯვაროსნული ლაშქრობა პაპმა ჰონორიუს მესამემ 1223 წელს გამოაცხადა. იმპერატორი ფრიდრიხ ბრწყინვალე (Friedrich II Hohenstaufen, 1194-250) 1225 წელს სალაშქროდ ემზადებოდა (თუმცა მან პაპისვე ნებართვით წმინდა მიწაზე გამგზავრება 1227 წლამდე გადადო). ამ დროისთვის საქართველოს ლაშა-გიორგის და – რუსუდანი მართავს. 1223-1224 წლებისთვის რუსუდანი რომში აგზავნის ქალაქ ანისის ქალკედონიტ ეპისკოპოსს დავითს წერილით, რომელშიც პაპს ბოდიშს უხდის, რომ მისმა ძმამ ვერ შეძლო დახმარების აღმოჩენა. რუსუდანი პაპ ჰონორიუს მესამეს წერდა:

„დამიეტაში მყოფის თქვენის ელჩისგან მივიღეთ თქვენი დიდებული რჩევა და ბრძანება, რომე ჩემი ძმა წასულიყო ქრისტიანების შესაწევნელად. ისიც ამ ზრახვასა და წასვლის მზადებაში იყო, როდესაც ბოროტნი თათარნი შემოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში. ეს იქნება თქვენც

შეიტყუთ, დიდი უბედურება მიაყენეს ჩვენს ერსა და დავგიხოცეს ექ-
ვსი ათასი კაცი...“ [თამარაშვილი 1995: 474-5].

ეპისკოპოს დავითს ამ წერილთან ერთად მეორე წერილიც გაატა-
ნეს რომში, რომლის ავტორიც ამირსპასალარი (მხედართმთავარი)
ივანე მხარგრძელი იყო. ეს უკანასკნელიც გამოხატავდა მწუხარებას
მონღოლთა პირველი შემოჭრით განპირობებული დაბრკოლების
გამო, თუმცა იქვე აღნიშნავდა:

„აწ გაუწყებთ, რომ თქვენს ბრძანებას ველით და მზათ გახლავართ
მთელის ჩვენის ძალით წავიდეთ ქრისტიანების შესაწევნელად. მე
თვით მზად ვარ წმინდა ადგილების დასახსნელად წავიდე ორმოცი
ათასი მეომრით, სადაც თქვენ ისურვებთ. მზგავსადვე გაუწყებთ,
რომ როგორც მე, ეგრეთვე ჩვენის ქვეყნის ყველა მთავრებმა მიიღეს
ჯვაროსნობა“ [თამარაშვილი 1995: 476].

პაპმა ორივე წერილს უპასუხა. რუსუდანისადმი მიმართულ წე-
რილში პაპი აღნიშნავს, რომ ყველა ვინც ამ „წმინდა საქმეში“ მიიღებს
მონაწილეობას და პირდაპირ ან ირიბად ხელს შეუწყობს ჯვაროსნებს,
ცოდვათა მიტევება და ყველა ის პრივილეგია გადაეცემათ, რომელიც
1215 წლის ლატერანის მეოთხე კრებამ მიანიჭა ჯვაროსნებს. მხედარ-
თმთავარ ივანესადმი გამოგზავნილ პასუხში კი პაპი უწონებს მას მზა-
ობას წმინდა მიწის განთავისუფლებისთვის.

თუმცა ჯვაროსნული ლაშქრობა შეყვნდა. ფრიდრიხმა მხო-
ლოდ 1227 წლის აგვისტოში მოახერხა აღმოსავლეთამდე მოსვლა. ამ
დროისთვის ჯალალ-ედ-დინის ლაშქარი უკვე იყო საქართველოში
შემოჭრილი. აღმოსავლეთ საქართველოში მონღოლებთან მარცხის
შემდეგ ივანე მხარგრძელის ხელმძღვანელობით სამეფო ტახტი ქუ-
თაისში გადადის (დასავლეთ საქართველოში მონღოლებმა ვერ შეძ-
ლეს შეჭრა). ჯალალ ედ-დინმა, დაიპყრო რა თბილისი 1226 წელს, საკ-
მაოდ სასტიკი აღმოჩნდა ქართველი ქრისტიანებისადმი. 1227 წელს
თბილისში რამდენიმე ათასი ადამიანი სიკვდილით დასაჯეს იმისათ-
ვის, რომ მათ უარი თქვენს მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის ხატების
შეურაცხყოფაზე.

1236 წელს მონღოლები კვლავ შემოიჭრნენ საქართველოში და
უფრო მეტი სისასტიკით დაიწყეს მოსახლეობის ჟლეტვა (ქალებისა
და ბავშვების ჩათვლით). სწორედ, ასეთი გაუსაძლისი ვითარების
შემდგომ წერს დედოფალი რუსუდანი ხელმეორედ წერილს – ამჯე-
რად, პაპ გრიგოლ მეცხრეს. რუსუდანის ეს მეორე წერილი ჩვენამდე
არ შემორჩენილა, მაგრამ პაპის პასუხიდან ჩანს, რომ რუსუდანი მას
მონღოლთა წინააღმდეგ სამხედრო დახმარების გამოგზავნას სთხოვს.
პაპი თავის საპასუხო წერილში, რომელიც 1240 წლით თარიღდება,

აღნიშნავდა, რომ მისი არმიაც მძიმე ვითარებაშია, რადგან „სარკინოზნი, რომლებსაც სირიაში ვეომებით, არ გამოუშვებენ მანდეთ ჩვენს მხედრობას“ [თამარაშვილი 1995: 486].

1240 წლისთვის მონღოლებს უკვე ტოტალურად ჰქონდათ დაპყრობილი აღმოსავლეთ საქართველო, მათთან მეფე რუსუდანმა 1242 წელს ზავი გააფორმა. მან ხანის ვასალობა აღიარა და ხარკის გადახდის ვალდებულება აიღო.

ყოველივე ზემოთ თქმულის საფუძველზე რთული ხდება, ერთი მხრივ, იმ მოსაზრების გაზიარება, რომ საქართველო ჯვაროსნების პოლიტიკური მოკავშირე არასოდეს ყოფილა (როგორც ამას, მაგ., ს. მარგიშვილი წერს თავის უაღრესად კრიტიკულ ნაშრომში [მარგიშვილი 2006: 263]) და რომ ამის მხურვალე სურვილი მაინცდამაინც არ ჰქონიათ ქართველ მეფეებს. მეორე მხრივ კი, ასევე დაუსაბუთებლად გვეჩვენება ქართველ მეცნიერთა (შ. მესხია, შ. ბაღრიძე, იოანე ბატონიშვილი, ზ. თოიძე და სხვები) მიერ გამოთქმული შეხედულებანი, რომელთა თანახმად, ჯვაროსნებსა და ქართველებს განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ მეფე დავით აღმაშენებლის დროს, რაც თითქოსდა გამოიხატებოდა დავითის ჯარისა და ჯვაროსნების ერთობლივ ლაშქრობაში წმინდა მიწის გასათავისუფლებლად, რომ არაფერი ვთქვათ ბაღდადის საქართველოში ჩამოსვლის შესახებ. არარეალურია ასევე ჯვაროსანთა შორის გავრცელებული თქმულების იდეალური მოკავშირის – მეფე-პრესვიტერ იოანესა და ქართველი მეფის დავით აღმაშენებლის გაიგივება.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დავით აღმაშენებლის დროს ქართველებისა და ლათინი ჯვაროსნების ურთიერთობებს სპორადული და არასისტემური მოკავშირეობითი ხასიათი ჰქონდა, მაგრამ ოდნავ მოგვიანებით – თამარის, ლაშა-გიორგის და რუსუდანის დროს ეს ურთიერთობა თანმიმდევრულ პოლიტიკურ სახეს იძენს.

ჯვაროსნებთან მოკავშირეობის მხურვალე სურვილს ქართველები მომდევნო საუკუნეებშიც გამოხატავდნენ. მაგ., 1459 წელს საქართველოში ჩამოდის პაპის ელჩი ლუდოვიკო ბოლონიელი, რომელიც ქართველებს წმინდა მიწის მუსლიმებისგან განთავისუფლების გეგმას აცნობს. „მტრის წინააღმდეგ საერთო მიზანმა ქართველი მეფე-მთავრები შეაკავშირა და მათ უფრო ფართო გეგმაც წარმოადგინეს...“ [ნარკვევები 1979: 559]. ამ მიზნისთვის ქართველები მზად იყვნენ შემდეგი რაოდენობის სამხედრო ძალები გამოეყვანათ: თავად გიორგი მეფეს – 40,000 ცხენოსანი, სამეგრელო-აფხაზეთის მთავარ ბედიანს – დაახლ. 10,000, ყვარყვარე სამცხის მთავარს – 20,000, გურიის მთავარს მამიას და ანაკოფიის ერისთავს კი თავ-თავიანთი ჯარი [ნარკვევები 1979: 559].

დამოწმებანი

- აბულ-ფარაჯი 1932:** Abul-Faraj, Gregory (Bar Hebraeus), *Chronography*, Translated from the Syriac by E. A. Wallis Budge, London, Oxford University Press, 1932.
- ავალიშვილი 1989:** ავალიშვილი, ზურაბ, ჯვაროსანთა დროიდან, თბ., 1989.
- ანსელუსი 1902:** Anselmi Cantoris S. Sepulcri Epistola ad Ecclesiam Parisiensem, *MPL* 162.
- ანსელუსი 2004:** „იერუსალიმელი მეფსალმუნის ანსელუსის წერილი ეპისკოპოს გალონისადმი დავით აღმაშენებლის ნაქონი ჯვრის შეძენისა და პარიზში გაგზავნის შესახებ (1108 წ.),“ მეტრეველი, როინ (რედ.). *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*. თბ., 2004, 110-111.
- აზმანი 1954:** ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, თბ., კ. კეკელიძის გამოცემა 1954.
- აზმანი 2008:** „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, *ქართლის ცხოვრება*. თბ., 2008.
- ბადრიძე 1973:** ბადრიძე, შ. საქართველო და ჯვაროსნები, თბ., 1973.
- ბადრიძე 1984:** ბადრიძე, შ. საქართველოს ურთიერთობები ბიზანტიასა და დასავლეთ ევროპასთან (X-XIII სს.). თბ., მეცნიერება, 1984.
- ბერაძე 1960:** ბერაძე, ი. „საქართველოსთან ჯვაროსნების ურთიერთობის საკითხისათვის“, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) შრომები*, ტ. 87, 1960, 287-299.
- გოტიე 1896:** Galterii Cancellarii Bella Antiochena, hg. von H. Hagenmeyer, Innsbruck, 1896.
- გოტიე 2004:** „ანტიოქიის სამთავროს კანცლერი გოტიე დიდგორის ბრძოლის შესახებ (1121წ.),“ მეტრეველი, როინ (რედ.), *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*, თბ. 2004, 155.
- დერატი 2012:** Derat, Marie-Laure, “King and Priest and Prester John: Analysis of the Life of a 12th Century Ethiopian King, Yemrehanna Krestos”, in: *Annales d’Éthiopie* 27, 2012, 323-338.
- დობორჯგინიძე 2012:** დობორჯგინიძე, ნინო, „ანტიოქიის სამეფოს როლი მე-11-13 საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში“, დობორჯგინიძე, ნინო. *ლინგვისტურ-პერმენევიტიკული მეტატიქსტები: პრაქტიკული გრამატიკა და პერმენევიტიკა მე-10-13 საუკუნეების ქართულ წყაროებში*, თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2012, 17-21.

- ესბრიჯი 1997:** Asbridge T. S. "The Significance and Causes of the Battle of the Field of Blood", *Journal of Medieval History*, Vol. 23, № 4, 1997, 301-316.
- ესბრიჯი 2000:** Asbridge T. S., *The Creation of the Principality of Antioch, 1098-1130*, Woodbridge, 2000.
- თამარაშვილი 1995:** თამარაშვილი, მ. ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე, თბ., 1995.
- თვარაძე 2009:** თვარაძე, ა. „აღმოსავლეთის სურათი შუა საუკუნეთა გერმანულ რომანში: ვოლფრამ ფონ ეშენბახის „პარციფალი“, ცივილიზაციური ძიებანი 6, 2009, 8-15.
- იაკობ დე ვიტრი 2004:** „აკრის ეპისკოპოს იაკობ დე ვიტრის ცნობა ქართველების ურთიერთობების შესახებ მუსლიმებთან და უფლებრივ პრივილეგიებზე წმინდა მიწაზე (მე-13 ს-ის პირველი მეოთხედი)“, მეტრეველი, როინ (რედ.), *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*, თსუ გამ-ბა 2004, 185-186.
- ივანოვი 1912:** Иванов, Йордан, "Асеновата крепост над станимака и Бачковският манастир", *Известия на българското археологическо дружество*, том II, Sofia, 1912, 191-230.
- კაენი 1940:** Cahen Claude, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté franque d'Antioche*. Paris, 1940, 266-292.
- კეკელია 2004:** კეკელია, ვლადიმერ. „იაკობის მონასტრის საკითხი და ჯვაროსანთა ურთიერთობა ქართულ-სომხურ კოლონიებთან იერუსალიმის წმინდა მიწაზე მე-12 საუკუნეში“, *ქართული დიპლომატია №11*, 2004, 62-88.
- კიკნაძე 1979:** კიკნაძე, რ. „მონღოლები და მათი დაპყრობითი ომები“, *ნარკვევები*, ტომი 3, თავი 8, პარაგ. 1, თბ., 1979: 395-403.
- მათე ურჰაელი 1869:** Մատուռիի Մատիւնի Ուրհայելու. Մեղուսադէմ, (=მათე ურჰაელის ქრონოგრაფია, იერუსალიმი). 1869.
- მარგიშვილი 2006:** მარგიშვილი, სოსო, მითები და რეალობა დავით აღმაშენებლის მეფობის შესახებ, თბ., 2006.
- მესხია 1972:** მესხია, შოთა, ძლევაი საკვირველი, თბ., 1972.
- მესხია 1974:** მესხია შოთა, დიდგორის ბრძოლა, თბ., 1974.
- მესხია 1986:** მესხია, შოთა, საისტორიო ძიებანი, ტ. 3, თბ., 1986.
- მეტრეველი 1986:** მეტრეველი, როინ, დავით IV აღმაშენებელი, თბ., 1986.

- ნარკვევები 1979:** ანჩაბაძე, ზ., გუჩუა, ვ. (რედ). საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. 3, 1979.
- ოლივერი 1894:** Oliver of Paderborn, "Historia Damiatina", Hoogeweg, H. (ed.). *Schriften des kölnen Domscholasters, späteren Bischofs von Paderborn und Kardinalbischofs von S. Sabina Oliverus*, Tübingen, 1894, 232-233.
- ორდერიკი 1978:** The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis, New York, 1978, Vol. 6. Bk. 11.
- პაპადაკისი 2010:** Аристидис Пападакис, Иоанн Мейендорф, Христианский Восток и возвышение папства. Церковь в 1071-1453 гг. М., 2010.
- ჟაკ დე ვიტრი 2008:** Jacques de Vitry, *Histoire Orientale*. *Historia Orientalis*. Introduction, edition critique et traduction par Jean Donnadiu (Sous la Règle de Saint Augustin, 12), Turnhout, 2008.
- როერიხტი 1898:** Röhrich, Rheinhold (Hrsg.), *Geschichte des Königreichs Jerusalem (1100-1291)*, Innsbruck, Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, 1898.
- სკილიცა 1973:** Joannis Skylitzae, *Synopsis historiarum*, ed. I. Thurn, Berlin, 1973.
- ზუსჰაიმი 1986:** Süssheim K., "Īlghāzī", *Encyclopaedia of Islam*, Leiden, L., Vol. III, 1986, 1118-1119.
- ოტო ფრაიზინგელი 1912:** Ottonis Episcopi Frisingensis *Chronica sive Historia de duabus Civitatibus*, ed A. Hofmeister *Scriptores in rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi* (MG SS rer. Germ.), Hannover und Leipzig, 1912.
- ფრანკთა საქმენი 1866:** "Gesta Francorum expugnantium Iherusalem", კრებულში: *Recueil des historiens des croisades* (R.H.C.): *Historiens occidentaux*. T. 3. Paris, 1866, 487-545.
- ფულხერიუსი 1866:** "Fulcherii Carnotensis Historia Iherosolymitana", *Recueil des historiens des croisades*, T. III, Paris, 1866.
- ქართლის ცხოვრება 1955:** ქართლის ცხოვრება, სიმონ ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., ტ. 1, 1955.
- ქემალ ად-დინი 1990:** Камал ад-Дин, Сливки, снятые с истории Халеба, Семенова Л. А. Из истории средневековой Сирии, Сельджукский период, М., 1990, 132-223.
- ჯავახიშვილი 2012:** ჯავახიშვილი, ივ. ქართველი ერის ისტორია, ტომი 2, თბ., „პალიტრა L“, 2012.

ჰალფტერი 2008: Halfter, Peter, Von den Kreuzfahrerstaaten in das Königreich Jerusalem, *Le Muséon*, 121, 2008, 412-423.

ჰალფტერი 2012: Halfter, Peter, Georgien und die Georgier in den abendländischen Geschichtsquellen des hohen Mittelalters, *Le Muséon* 125, 2012, 381-383.

ჰამილტონი 2011: Hamilton, Bernard, Latins and Georgians and the Crusader Kingdom, *Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean*, Vol. 23, No. 2, 2011, 117-124.

ჰილენბრანდი 1981: Hillenbrand C., “The Career of Najm al-Din Il-Ghazi”, *Der Islam* 1981., Bd. 58, 250-292.

David Tinikashvili

Ilia State University

Ioane Kazaryan

Unaffiliated researcher

Crusaders and Georgia: A Critical Approach to Georgian Historiography¹

Keywords: Georgia, Iberia, Crusades, David the Builder (King of Georgia), Jerusalem, Antioch, Roman Church, Pope

I. Introduction

In the present article we consider military relations between Latins and Georgians (Iberians) in the period of the Crusades. The research draws on Georgian and non-Georgian medieval sources as well as relevant secondary historical publications and reassesses some of the opinions expressed in the works by Georgian researchers.

One of the first mentions of Georgians (Iberians²) in the Medieval Latin sources is a letter of a 12th century Latin clergyman, Ansellus, the Cantor of the Holy Sepulchre, addressed to Gallon the Bishop of Paris [Ansellus 1902: 729-732]. However, the major source of information about the Georgians is *Historia Orientalis* by Jacques de Vitry, bishop of Acre (†1240) [Jacques de Vitry 2008]. The chronicle was written at the time of the Fifth Crusade. Since then Georgians become widely known to Latin authors, who portrayed them

¹ The authors are grateful to Dr Peter Halfter for his helpful comments on the article.

² In this period “Iberia” and “Georgia” were synonyms [Skylitzae 1973: 339, 74-80; 340]. It should be mentioned that when Emperor Basilius arrived in Georgia, it was not eastern but south-western Georgia, which Skylitzae likewise calls Iberia. Besides, under the reign of David the Builder and King Tamar, Georgia (Saqartvelo) was a single kingdom called by the Latins Iberia in the 12th-13th centuries; e.g. crusader G. De Boys writes: “quodde Hiberia quidam Christiani” (“Christians from Iberia”). He mentions king Tamar as the monarch of this kingdom. Thus, in the mentioned period, Iberia was used for unified Georgia (*Histoire littéraire de la France*, ouvrage commencé par des religieux Bénédictins de la Congrégation de Saint-Maur et continué par des Membres de l’Institut (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres). T. XXI. Suite du treizième siècle depuis l’année 1296, supplements. A Paris, 1847). It is well known for us that “Iberia” (as well as “Colchis”, etc.) was certainly mentioned in many Classical sources in both Greek and Latin, but now we deal with Medieval Latin sources.

as people of high moral order – pious Christians, and noble and courageous soldiers instilling fear in the Muslims surrounding them:

There is also in the East another Christian people, who are very warlike and valiant in battle, being strong in body and powerful in the countless numbers of their warriors. They are much dreaded by the Saracens and have often by their invasions done great damage to the Persians, Medes and Assyrians on whose borders they dwell, being entirely surrounded by infidel nations. These men are called Georgians, because they especially revere and worship St. George, whom they make their patron and standard-bearer in their fight with the infidels, and they honor him above all other saints. Whenever they come on pilgrimage to the Lord's Sepulchre, they march into the Holy City with banners displayed, without paying tribute to anyone, for the Saracens dare in no wise molest them. They wear their hair and beards about a cubit long and have hats on their heads. [Jacques de Vitry 2008: 322-324]³

II. David the Builder and the First Crusade

The strengthening of the Georgian kingdom is associated with the name of the great ruler from the dynasty of the Bagratids, David IV the Builder, a talented strategist and outstanding administrator [Georgian Chronicles 1955: 318-364]. The reign of King David led to impressive territorial changes on the political map of Transcaucasia. The young and purposeful monarch received power in Georgia during the period when the country was in its most difficult political situation. Separate areas of Georgia were under the control of independent princes, who were against the reunion with the central government positioned in Kutaisi, since the former capital, Tbilisi, was under the control of a Muslim emir. Moreover, systematic attacks of the Seljuk-Turks on the southern territories of Georgia devastated the kingdom.

David understood well that in order to render worthy resistance to the Seljuk occupation, it was necessary to unify the country. After integrating the Klarjeti area and some other regions into the kingdom [Georgian Chronicles 1955: 318-337] in the year 1099, David stopped paying the tribute to the Seljuks, which served as a *casus belli* for the enemy, for whose military actions Georgians were well prepared. By then David had reorganized his army and increased its fighting capacity.

However, the main factor that made it possible for King David to wage successful wars against the Seljuk Turks was the political change in the Middle East to the disadvantage of Muslims. On the one hand, the death of Malik

3 The Georgian translation of the source is available [Jacques de Vitry 2004:185-186].

Shah, sultan of the Great Seljuks (Capital city in Ispahan, Iran), was a favorable factor for David. After the shah's death, his successors engaged in a struggle for power, which resulted in the weakening of the Seljuk Empire. On the other hand, the First Crusade organized by the Latins, which was directed against Muslims of the Middle East, provided Georgians with a greater hope of liberation from the Seljuk yoke. King David skillfully used these factors to the benefit and revival of the Georgian state. The Georgian monarch not only united the country, having completely cleared it from the Seljuk presence, but he also engaged in offensive wars. A historian of King David links the revival of the Georgian Kingdom directly with the first crusade: "when Franks appeared and captured Jerusalem and Antioch, with the God's mercy Iberia flourished, King David became stronger and his army multiplied. He also ceased to pay tribute to Sultan..." [Georgian Chronicles 1955: 325-326].

The creation of the Crusader Kingdom of Jerusalem and the principalities⁴ of Antioch, Tripolis, and Edessa in the Middle East had a negative effect on the political role of the Seljuks in the region. In 1118 King David implemented a vital military reform: he settled on the territory of the Georgian Kingdom the warlike tribes of the Kipchaks (Kumans) (apprx. 40-45 thousand families) who inhabited the northern part of the Caucasus and were by then commanded by Kievan Russia's Prince Sviatopolk. In order to form a lasting alliance, David sent his first wife to a convent and married Gurandukht, a daughter of the Kipchak (Kuman) leader Atrak Sharukan [Georgian Chronicles 1955: 337]. Thus, the Georgian armies were joined by fresh forces in the battle against the Seljuk-Turks.

Having gained a control over a number of large Transcaucasian areas by 1120, King David began a series of systematic attacks against the Muslims. The military successes of the Georgians for the liberation of Georgia led to a logical end – a decisive battle of the Georgians against the Seljuks on the field of Didgori that took place on August 12, 1121 [Georgian Chronicles 1955: 340]. The Seljuks of Shirvan, whom David had crushed, applied for help to Persia, namely to the Seljuk sultan of Iran, who started assembling a military coalition against David's armies. The military campaign against the Georgian Kingdom was headed by Najm al-Din Il-Ghazi, ruler of Mardin. A battle took place in a narrow place of Didgori, where the large Muslim army was unable to maneuver, and suffered a devastating defeat due to David's effective military tactics.

The Didgori battle helped the Frankish states, which had been under the pressure of Il-Ghazi's armies. Drawing on some Latin sources, a number of

4 Volume 3 of the Historical collection in the Georgian language mistakenly calls Antioch and Edessa Crusader kingdoms instead of principalities [Essays 1979: 171].

Georgian researchers believe that crusaders⁵ took part in this battles on the side of Georgians. The emir himself was wounded in this battle. Having his forces exhausted, Il-Ghazi returned to Mardin in a devastated condition. The weakening of the main enemy of the Latin principalities was beneficial for the Kingdom of Jerusalem under King Baldwin II. Having received a small respite, the Franks again took the offensive against Aleppo and Damascus, since Muslims strongly annoyed crusaders in Northern Syria before the Didgori battle. At this time the greatest danger to the northern Latin states was posed by the Anatolian Turks, the Artuqids and the army of the sultan from Mosul, who waged frequent wars with the county of Edessa and the principality of Antioch. After the death of Tancred, Prince of Antioch (1112), who pursued an offensive policy against the Muslims, Roger of Salerno came to power. He continued Tancred's foreign policy. In 1115 Roger repelled an invasion of Sultan Mahomed's armies and later broke them in the fight at Tell-Danis or Sarmin (on September 14, 1115). After the murder of Lulu, Roger, intensified pressure on the city. As a result, the inhabitants of Aleppo requested aid from the governor of Mardin Najm al-Din Il-Ghazi (apprx. 1062-1122), who took control over the city [Hillenbrand 1981: 250-292; Süssheim 1118-1119].

The military hegemony in the Middle East started passing to the Artuqids, who had indisputable authority among the Muslims. Further events confirmed

5 Recently a Georgian author, Soso Margishvili, questioned this view and put forward his own arguments. In his opinion, the term "Franks" as used by Matthew of Edessa and Walter the Chancellor in their chronicles does not mean "Crusaders" [Margishvili 2006, 110], but a western European soldier in general. According to Al-Husein, Franks fought with the Georgian army in 1068 in the war of King Bagrat IV and Alp-Arslan (p. 112). Frankish soldiers often appeared as mercenaries in the Muslim army too. The author even points out that "there were many Frank mercenaries in the army of the Empire of Nicaea, who were used against Frank crusaders by the Emperors of Nicaea" (p. 112). We do not share Margishvili's opinion for the following reasons: If "franks" fighting at Didgori refers to "Latins", this does not at all mean that they could not be crusaders because: 1) in the 12th century sources, all Latins were called "Franks"; 2) the term "crusader" never appears in Latin as well as non-Latin sources; 3) Walter the Chancellor does not call the crusaders at the Didgori battle "our" soldiers or "Antiochienes" (people from Antioch) because they were not his compatriots. He calls them French (Francigenae). He also uses the term Franks (Francorum) – the overseas Latins – the people who fought against the Muslims – i.e. crusaders! In the 12th century, the term "crusader" (in Georgian: "jvarosani"; In Armenian: "Khachakir") did not exist. In the 13th century, a term "Khachazgest" appears in Armenian sources, meaning "a bearer of cross on the clothes". It is true that Matthew of Edessa and Walter the Chancellor did not use the term "crusader" describing the Didgori battle. However, King David's biographer obviously called the crusaders "Frank" as he wrote that "[Franks] captured Jerusalem and Antioch" [Georgian Chronicles, 1955: 325-6]. Here we should also cite Roin Metreveli, who mentions *en passant* that crusaders were called Franks in those times "not only in Georgia but in the Near East in general" [Metreveli 1986: 292].

the fears of the Christians. In the summer of 1119 Il-Ghazi attacked the principality of Antioch. Prince Roger could not hope for timely aid from Jerusalem and Tripoli, and set off immediately to confront Il-Ghazi. On June 28, 1119 the army of Antioch (700 knights and 3000 infantrymen) was totally routed by the Turkmens in a fight at Balata (or the Bloody Field as called by the Franks). The prince was killed and the majority of his soldiers either perished or were taken captives [Asbridge 1997: 301-316]. The crushing defeat shook the Latins, and the people of Antioch pleaded for aid from the King of Jerusalem, Baldwin II, who had become the regent of the principality. The principality lost to al-Asarib and Zardan on the eastern frontiers, and also to Albara and Maarratan-Numan in the South. However, the capital of the principality resisted, and after the second fight at Tell-Danis (on August 14, 1119) Il-Ghazi was compelled to recede to Aleppo. The immediate threat to Antioch disappeared, but a threat of a new invasion remained. Indeed, in the beginning of June 1120, the army of Il-Ghazi appeared already near Azaz, and then within a stone's throw from Antioch. The situation remained unstable despite the fact that the parties concluded a truce [Kamal ad-Din 1990: 154] in the beginning of 1121. In the spring of 1121 Baldwin, aided by troops from Edessa, again took the offensive. Finally Il-Ghazi was compelled to make peace with the Franks on quite favorable conditions for the latter (probably, June/July, 1121). Incidental military operations, however, proceeded (where the Franks acted as an attacking party), but it was clear that the Muslims would not be able to capture Antioch. The Franks recovered from the shock and regained strength [Asbridge 2000: 69-83; Cahen 1940: 266-292].

Apparently Emir Il-Ghazi himself planned a campaign against the Georgian Kingdom and hurried with a truce with the king of Jerusalem. At the same time King David and his son Demetre were actively broadening the kingdom's territories, oppressing the Seljuk Turks practically in all directions along the southern borders, which provoked responsive actions from Il-Ghazi. The Artuqid (Il-Ghazi) set two purposes: to destroy Georgia, and then to recapture from the crusaders Antioch and Jerusalem. These events are described by Chancellor Gaultier of Antioch [Galterius 1896: 113]⁶. Until a certain time Il-Ghazi was not interested in the problems of Muslims in Georgia, however, he desired to be enriched, and gain a fresh renown after his fading glory as well as the reputation of the winner at Balata. Exasperated by his repeated failures between 1119 and 1121, he resolved to organize a campaign against the Georgian King, who was emboldened by his successes against the Seljuks.

Obviously, both Georgians and Franks in Antioch knew about this. There

⁶ This source is also available in Georgian [Galterius 2004: 155].

is a reliable source confirming that at least the Chancellor of Antioch was completely aware of Il-Ghazi's intents. Most likely, this circumstance compelled the Latins of the Middle Eastern principalities to send their soldiers to Georgia to support King David's army in its fight against the Muslims. The participation of Frankish soldiers in the Didgori battle is reported in two sources: one by a 12th century Armenian historian, Matthew of Edessa (Matteos Urhayetsi), who mentions 100 Franks [Matteos Urhayetsi 1869: 438], and the other by Walter the Chancellor, according to whom David used 200 Frankish soldiers deployed ahead of his armies as a striking force against the enemy [Galterius 1896: 113-114]. The surviving scanty information about the Frankish soldiers does not allow us to be certain whether they were auxiliary troops sent by the prince of Antioch or the king of Jerusalem, or simply mercenaries. However, as both Franks and Georgians had one common enemy, the Muslims, it can be argued that the Frank soldiers were allies rather than mercenaries. As Nino Doborjginidze writes, "this military support from the Crusaders was an expression of gratitude to the Georgian king David for his victory over their common enemy, Sultan of Seljuks, in the battle of Samshvildi, which was an important relief for Latin Antioch and the Kingdom of Jerusalem at that time" [Doborjginidze 2012: 19]. During this battle an important fortress was captured from the local garrison.

We suppose that this small troop of crusaders arrived in Georgia through Constantinople because the territory between Antioch and Georgia (including Armenia) was occupied by the Seljuks.

The presence of Frankish soldiers in the Georgian armies reveals the contacts existing between Georgians and Latins as early as the period of David the Builder, but these relations were not as close as Georgian historians try to show us. In the medieval sources from those years, both Georgian and non-Georgian, there are no hints at the proximity of relations between King David and King Baldwin II. However, it should be noted that according to a 12th century Norman historian, Orderik Vitaly [Orderik 1978: 123], King David and the governor of Cilician Armenia, Toros I the Rubenid, took part in the release of several crusader knights taken captive by the Muslims.

Here we have to consider two main erroneous statements by the Georgian scholars aimed at substantiating the alleged close relationship between the Georgian King David and the crusaders of the First Crusade, and later with Baldwin II.

1) The Georgian researchers argue that Georgians participated in the First Crusade as allies of the crusaders and refer for evidence to an allegorical passage from a 12th-13th century anonymous chronicle called by researchers *Histories and*

Eulogies of the Sovereigns, which describes the reign of the Georgian monarchs King Giorgi III (r. 1156-1184), Queen Tamar (r. 1184-1212), and her spouse David Soslan. This passage says: “They also remembered how thirty seven heroes of David the Builder or the troops of Vakhtang had fought and defeated enemies, and in the past the troops of new David the Builder united in Jerusalem with the troops of David [i.e. King David the Prophet], and now [likewise] the troops of his descendent Tamar, who is the eighty first anointed descendent since David the Prophet” [Histories and Eulogies 1954: 60].

This fragment describes the capture of Jerusalem by the Latins in 1099. According to Korneli Kekelidze, the troops of “David the Prophet” refer to the crusaders who took Jerusalem and who were aided by the armies of David the Builder – i.e. “New David”. 19th century historians, Ioane Batonishvili (Bagrationi), Platon Ioseliani, Vasily Potto and Nikoloz Urbneli also write about David IV the Builder’s participation in the mentioned campaign, but make no reference to primary sources. Vakhtang Kopaliani, Shota Badridze and Roin Metreveli share Kekelidze’s opinion. Moreover, Shota Meskhia argues that the Georgian King David personally participated in the capture of the Holy Land [Meskhia 1986: 70; Meskhia 1972: 80]. Mikheil Tamarashvili writes about this fact with more caution: “King David succeeded in aiding crusaders in their fight for the Holy Land” [Tamarashvili 1995: 103].

However there are strong reasons to disagree with this opinion of the Georgian scholars: a) David the Builder’s contemporary chronicler, who exhaustively described the activities of the King of Kings (i.e. David), narrates about the crusaders’ campaign in the Middle East but makes no mention of David’s help during the siege of Jerusalem; b) numerous Latin chronicles are likewise silent about the fact; c) later Georgian historians do not refer to any historical sources when they write about the Georgian aid to the crusaders – i.e. this merely is their personal opinion.

Another Georgian historian, Vladimer Kekelia, refers to two more sources apart from the *Eulogies* to corroborate his opinion regarding King David’s participation in the first crusade. These are 1. the Syrian Chronicle by Abul Faraj;⁷ 2. *Historia* by Fulcherius Carnotensis (1059-1128), the principal historiographer of Baldwin I (1100-1118). Kekelia argues that Fulcherius mentions the Iberians i.e. Georgians among the twenty ethnic groups participating in the crusade. He refers to “Fulcherii Carnotensis Historia Iherosolymitana”, *Recueil des historiens des Croisades*. T. III, Paris 1866, 337-338) [Kekelia 2004: 65-66].

7 However, Kekelia does not cite the chronicle of Abul Faraj itself but the following secondary source: Metreveli, Roin. David IV Builder. Tbilisi: 1990, 295. We checked this work by Metreveli but could not find any reference to Abul Faraj’s chronicle.

Let us consider these sources. Fulcherius Carnotensis mentions nineteen (and not twenty) ethnic groups. The Iberians (Iberi) appear between the “Apu-li” (Italy) and “Britones” (north-east France), which means that they are from Spain, i.e. the Iberians from the Pyrenees. Greeks and Armenians are mentioned together at the end of this list [Fulcherius Carnotensis 1866: 337]. Thus, Kekelia makes a rude mistake as he cites this source in evidence to his opinion.

As concerns Abul Faraj, he only mentions Georgians in the context of the Didgori battle in 1121, but says nothing about their participation in the First Crusade (1099-1137) [Abul-Faraj 1932].⁸

2) Drawing on the 18th-19th century author Ioane Batonishvili, a number of Georgian researchers including Shota Meskhia, Merab Vachnadze, Vakhtang Guruli, Z. Toidze and others [Meskhia 1986: 68-69; Meskhia 1974: 61], write about Baldwin II's secret arrival in Georgia before the Didgori battle in 1121. However, this information invites doubts for the following reasons: a) it is based on the accounts of an 18th-19th century author, while Medieval sources does not mention such a fact; b) at that time, Baldwin II was actively engaged in the fight against the Seljuk Turks and could have hardly afforded a personal visit to faraway Georgia, which would have taken several months; c) all the lands between Georgia and the Latin states were under the control of the Seljuk Turks; d) according to the chronicles, the county of Edessa was the northernmost point visited by Baldwin II prior to the Didgori battle in 1121. Considering these four arguments, the mentioned statement by the Georgian scholars is to be rejected as unreasonable and unsubstantiated.

This, of course, does not rule out the possible agreeable relationship between David the Builder and Baldwin I. For example, there is one Latin document, a so-called panegyric to Baldwin I, where the panegyrist testifies to King David's sending gifts (insignia) to Baldwin I [Röhrich 1898: 120]⁹. This message obviously refers to the exchange of gifts between the two monarchs as a **signal of friendship**. The term “insignia” would indicate subordination only if

8 Abul Faraj writes: “And in the year [284] fourteen hundred and thirty-three [of the GREEKS] (A.D. 1122), the Sultan MAHMUD sent a great army to the country of the IBERIANS and when the turks went in the king of the iberians shut the fortifications and destroyed many of them. And JOSCELYN the FRANK took the country of GUBOS. And in the year five hundred and sixteen of the ARABS (A.D. 1122), ‘ILGAZI, the son of ‘ARTUK, died. And JOSCELYN, his wife having died, took a second wife, the daughter of ROGER, the lord of ANTIOCH, and he wished to take her to EDESSA. BALAK, however, laid an ambush for her, and he took her and carried her to BULA. MICHAEL, the ARME-NIAN, being defeated by the TURKS, gave GARGAR to king BO'DWIN, and took a town in his country” (Abul Faraj, Chronography... (see the page at: <http://rbedrosian.com/BH/bh33.htm>).

9 By the way, the fact that David sent insignia to King Baldwin is suggested by this primary source [see: Gesta Francorum 1866: 542].

David were the accepter. In this case, the insignia could have been a banner or a crown **from** King Baldwin.

The battle at Didgori was the culmination of the entire Georgian-Seljuk War, and led to the Georgians' reconquest of Tbilisi in 1122 [Beradze 1960: 289]. Soon after that David moved the capital from Kutaisi to Tbilisi. The information about King David's and the Georgians' success in their fight against the Muslims quickly spread among western Christians [Badridze 1973: 20-21]. "In 1130-1135 Hugh of St. Victor, one of the most distinguished teachers in the schools of Paris, while he was giving a course of lectures on world topography, pointed to the existence of "Toflit", a city in the Caucasus and he was clearly referring to the city of Tiflis [Tbilisi]" [Hamilton 2011: 120]. After the successful wars in 1121-1122, the Latins started to consider Georgia as an ally of the crusaders [Hamilton 2011: 120, 121]. A year before his death in 1125, King David freed Ani, the capital of Armenia, and the nearby territories.

David's successor, his son Demetre, did not wage offensive wars anymore and tried to keep his father's heritage. Western authors traditionally "continued to view the Georgians as important allies of the Franks. The chronicler, Richard of Poitou (c. 1120-1175), writing at Cluny in 1172-1174, named the King of Georgia (*rex de Avesguia*) as one of the Eastern Christian rulers who were causing much damage to the Muslim powers of the Near East" [Hamilton 2011: 121].

There is no evidence of contacts between Georgians and the Crusaders during the Second Crusade.

III. Legendary King Presbyter John – Georgian King David the Builder?

Shota Badridze [1973: 23-24] and Zurab Avalishvili [1989: 96] note that crusaders associated the mythical Eastern King Presbyter John with David the Builder and that the hope of help from an Eastern Christian king in their fight against Muslims had been alive for quite some time. Strangely enough, these scholars do not subject this idea to criticism. For example, Avalishvili, while calling it "a fantastic identification" [Avalishvili 1989: 108], does not further provide arguments against this identification. Another Georgian author, Alexander Tvaradze, notes that "messages arriving from the Georgian Kingdom to Europe played a very important, and even the key role in the establishment of the image of Presbyter John (in 1145, 1165, and also partially in 1177 and 1219-1221)" [Tvaradze 2009: 9]. Roin Metreveli directly states: "Today it is no longer disputable in literature that King-Presbyter John is King David the Builder" [Metreveli: 1986: 316].

In his other work, Badridze attempts to prove in more detail that the Christian king mentioned in the Chronicle of the German historian, Otto Frisingensis (1114-1158) [1912: 365-367]¹⁰, “closely resembles” [Badridze 1984: 169] the Georgian King David. Below we summarize his three arguments:

1. King David was a strong monarch in terms of both his internal and external policy as he successfully subordinated disobedient feudal lords; subordinated the Church to the secular authorities; severely defeated the Seljuk Turks at Didgori in 1121. Thus, crusaders could have quite naturally identified him with Presbyter John, whom they held as their major hope against the Muslims. As a counter-argument, we could say that a king of such a small state as Georgia, no matter how courageous and successful, could have hardly been associated with Presbyter-King John.
2. Badridze’s second “argument” can hardly be found noteworthy. He writes: “In the first quarter of the 13th century..., some sources associate the Christian monarch with a certain King David on several occasions” [Badridze 1984: 171]. We will leave this statement without any comments.
3. And finally, in connection with the fact that King-Presbyter John is mentioned in the legend as Nestorian, Badridze notes that Nestorianism appeared in Georgia in the 5th century and that in the 7th century the Georgian Catholicos Kirion fought against Nestorians. The author also mentions that in the 11th century “the Byzantines considered Iberians [i.e. Georgians] the followers of Nestorius” [Badridze 1984: 174]. He thus concludes that “the identification of King-Presbyter John with King David is in principal correct” [Badridze 1984: 165]. On our part, we should comment that the idea about the Nestorian inclinations of the Georgian Church was hardly widespread in the Middle Ages, especially from the 11th to the 13th century, to say nothing about the fact that the Georgian church and secular authorities had never been Nestorian.

Western authors, including A. Papadakis and J. Meyendorff, note that the long-term reign of the Ethiopian dynasty of the Solomonids (1270-1527), founded by Ekunno Amlak (1270-1283), left a considerable trace in the history of the Ethiopian Church as well as in its state policy. Certainly, victories of the powerful Solomonids over the Muslim enemies fostered church consolidation in the Ethiopian society. Besides, they promoted very fruitful development of literature and monasticism. The rule of the Solomonids was marked by the flourishing of Ethiopian literature. In addition, the military success of the

10 This source is cited by Badridze as *Otonis Frisingensis Chronica*, Libro octo, Basiliae, 1659, L. 7, T. 33, p. 146-147.

Solomonids could have compelled people in the West to start identifying the Ethiopian King with the legendarily wise and fantastically rich King-Presbyter John. Originated in Asia at the end of the seventh century, the myth ended up being identified with Ethiopia (Abyssinia). The reason probably lies in the fact that the counter-attack of Islam against the crusade movement in Palestine caused a severe demoralization of the West. So King-Presbyter John had to rescue Latin crusaders [Papadakis 2010: 194].

It is interesting that A. Papadakis and J. Meyendorff also mention the version that identifies King-Presbyter John with King David the Builder of Georgia [Papadakis 2010: 204]. However, both authors seem to prefer the version that identifies King-Presbyter John with the Ethiopian Emperor, and this is quite understandable, because a) in the period of King David, crusaders did not need help from other Christian kings so desperately (Latins then controlled the main cities of the East: Jerusalem, Antioch, Edessa...); b) as mentioned above, David the Builder was the king of a very small state in comparison with the Kingdom of Ethiopia, i.e. Abyssinia. Therefore, his army could not be seen as a serious military force by the crusaders. Recently Marie-Laure Derat put forward an opinion that the Ethiopian King identified with the legendary King-Presbyter John was Emperor Yemrehanna Krestos, who reigned before the dynasty of the Solomonids [Derat 2012: 323-326].

Popes began to write to the Georgian monarchs for help only since Pope Innocent III (1198-1216), who appealed to Georgians to assist the crusader armies in the Middle East in the period of the Solomonid hegemony, when the crusaders lost the biggest part of their conquest in the Middle East, and in 1291 when the last stronghold of the crusaders, Acre, fell, and they were in great need of external help.

IV. Georgia in the period of the Third and Fourth Crusades

It should be mentioned that according to Georgian historical sources, prior to the Third Crusades there were some contacts between Latins and Georgians, specifically, during the reign of the Georgian King Giorgi III (1156-1184), father of King Tamar. Being at the peak of his political power, King Giorgi III was a desirable ally for Eastern monarchs and for Crusaders too. The latter had a very weak position in Jerusalem because of the strengthening of Salah Ad-Din, who captured Jerusalem after the battle of Hattin (1187). According to the 13th century Georgian chronicle, many Eastern monarchs used to send presents to King Giorgi III in an attempt to build relations with him. Among them were "Alemannic (i.e. German) Kings" of Jerusalem, mentioned

after the Greek Kings [Histories and Eulogies 2008: 398].¹¹ Evidently, the author of the chronicle referred to King Baldwin III (1143-1162), Amory I (1162-1173) and Baldwin IV (1173-1184), who ruled the Kingdom of Jerusalem at the time when Giorgi III was King of Georgia.

These sources make clear that even before the Third Crusades there were diplomatic contacts between Crusaders and Georgians. These alliances could further be strengthened by the marital union between Tamar and one of the younger sons of Prince Bohemund III of Antioch (1160-1201) [Halfter 2008: 420f], who was doing his best to achieve this goal. According to this Georgian chronicle, among the numerous monarchs looking for diplomatic relations and the royal marriage with Queen Tamar were also the son of the Byzantine Emperor Manuel and the son of the Latin Prince of Antioch [Histories and Eulogies 2008: 416]. However, King Tamar married David-Soslan, who was allegedly a successor of the Georgian royal dynasty of the Bagratids.

Such contacts naturally would be a very good foundation for further diplomatic relations between Georgians and Franks when in the period of the Third and Fourth Crusades Georgia was ruled by the glorious Queen Tamar (r. 1184-1212).¹² The highest eminence of the Georgian state is connected with her name. There were some contacts between Georgians and crusaders in the period of the Fourth Crusade when crusaders took control of Constantinople (1204). However, it is impossible to speak about direct political relations in this period.

After the death of Emperor Andronikos Comnenus (1185) at the hands of partisans of usurper Isaak II Angelos, his grandsons Alexius and David were secretly brought to Georgia, where they were raised at the royal court of the Bagratids. It is obvious that Andronikos' grandsons, in whom queen Tamar saw future allies of the Georgian Kingdom, were going to take revenge for their lawful throne in Constantinople. Georgians had their own vested interests in this.

The successor of Alexius IV, Alexius V Doukas Murzuflos refused to pay a tribute to the Latins. Having reinforced the Byzantine army and realizing that he was strong enough, he shook his fist at the crusaders calling them to go away from the walls of Constantinople. In response, the Latins sieged and captured Constantinople. But before the fall of the capital of Byzantium, probably aware of the expected unstable relations between the Byzantines and crusaders, Georgians invaded the Byzantine territory called Pontus. They captured Chaneti, Trebizond (Trabzon), Lemon, Sinop, Kerasunt, Kotiora, Amastrida, Heraklia and "all lands of Paphlagonia and Pontus" and put them in the hands

¹¹ See translation of this Georgian chronicle in German [Sardshweladse 2004: 27].

¹² Tamar, a female monarch, is commonly referred to as King of Georgia, not Queen.

of Alexius Comnenus, who established the Trebizond Empire. Though both crusaders and Georgians were against Byzantium, there is no historical proof that they were direct allies and coordinated their invasions into the territories under Byzantium.

In the subsequent reign of Queen Tamar, Georgians progressively expanded the borders of their kingdom, and by 1209 took control of the North Iranian territories. According to Bernard Hamilton, “two years later Innocent III [1198-1216] appealed to her [i.e. Tamar] to give military aid to the Crusader States” [Hamilton 2011: 122]. However, Tamar soon died from an ailment without having managed to help Latin armies. In Dr Peter Halfter’s view, Pope Innocent III addressed this letter to the young king Giorgi-Lasha (son of Tamar) [Halfter 2008: 403-436], because in the Middle Ages, at the age of 16 a boy was regarded as an adult.

Pope Innocent III was informed by the ambassadors of the Latin Patriarch of Antioch about the crusading plans of King Giorgi IV. The Patriarch could have learned about this from Georgian monks living in one of the Georgian cloisters in the principality of Antioch. The Pope sent this letter to the Georgian king through the Latin Patriarch of Antioch under whose jurisdiction then were the Georgian monasteries in Antioch and the Georgian Orthodox Church, at least before 1239 [Tamarashvili 1995: 365].

In terms of contacts between Georgians and the Crusaders, it should also be mentioned that during the Third Crusade, namely in 1189 [ИВАНОВ 1912: 209], Emperor Frederick I Barbarossa (1122-1190) on his way to the Holy Land got acquainted with the Georgian abbot of Petrizoni Monastery in Byzantine Bulgaria. Despite all his suspicion and hate against Orthodox clerics, the Emperor held him in high esteem and made him one of his advisers [Halfter 2012: 381-383].

V. Georgia in the period of the Fifth and Sixth Crusades

By the time of the Fifth Crusade, Giorgi IV, the son of Queen Tamar, was the king of Georgia. Giorgi had a second name too – Lasha. Therefore, in history he is also known as Giorgi-Lasha. His personality is interesting per se – he was a free, ambitious and impudent young man. Giorgi-Lasha’s opinions on government often did not coincide with the opinions of the elderly nobility of Queen Tamar’s times, which frequently led to a conflict between them.

The legate of the Pope, cardinal Pelagius, were looking for new auxiliary armies when the jubilant message came from Georgia that Georgians agreed to take part in the crusade. The messenger of the Pope, who reported this news to

the cardinal, told the papal legate about the force and richness of the Georgian Kingdom, the great courage of the Georgian soldiers, and their prominent opposition to Muslims. The stories of the messenger greatly pleased the cardinal and his confidants. Pelagius immediately wrote a reply to King Giorgi-Lasha and sent it with this messenger to Georgia.

The letter of the cardinal could not but inspire the Georgians. Pelagius from Damietta, on behalf of the Pope, requested military aid to the crusaders [Tamarashvili 1995: 474]. According to the Latin author, scholasticus Oliver of Cologne¹³, who personally participated in the described events, Georgian King Giorgi-Lasha expressed an ardent desire to help the crusaders in Frankish Syria [Oliver 1894: 232-233]. But this desire could not be realized – the Mongols invaded Georgia. Indeed, "...as we find out from the letters of Queen Rusudan and Commander-in-Chief Ivane addressed to the Pope in 1223, before the Mongol attack, Giorgi-Lasha was preparing for taking part in the liberation of the Holy Land together with the crusaders. But it was exactly then that the Mongols approached Georgia" [Kiknadze 1979: 399].

Thus, it is obvious that Giorgi-Lasha was willing to help crusaders, but was prevented by reasons regretfully explained in his sister's, Queen Rusudan's letter to Pope Honorius III in 1223 (see below). As shown above, scholasticus Oliver of Paderborn too speaks about Giorgi-Lasha's plans regarding the crusaders.¹⁴ To this extent, the Georgian author Soso Margishvili is wrong as he argues the opposite. King Giorgi-Lasha died in 1223, probably, of wounds received in one of the battles with the Mongols, and was thus unable to help the crusaders.

The Sixth Crusade was declared by Pope Honorius III in 1223. Emperor Friedrich II Hohenstaufen (1194-250) accepted the cross and was going to act in 1225 in a campaign (Friedrich had promised to go to the Crusade in 1225, but he obtained permission from Pope Honorius III to postpone his departure

13 Oliver was then scholasticus at the cathedral of Cologne. Later he became Bishop of Paderborn and after that Cardinal Bishop of Sabina.

14 One Latin source of first quarter of the 13th century says: "Queen Thamar vowed to go to Jerusalem. Therefore her son Giorgi-Lasha took the bones of his mother and entered Jerusalem with a sizeable army in order to fulfill his mother's will at least after her death. He thus also wanted to destroy the Muslims" (*Histoire littéraire de la France, ouvrage commencé par des religieux Bénédictins de la Congrégation de Saint-Maur et continué par des Membres de l'Institut (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres)*. T. XXI. Suite du treizième siècle depuis l'année 1296, supplements. Paris: 1847. A modern and more accessible edition: Reinold Röhrich (Hrsg.), *Regesta Regni Hierosolymitani, Oeniponte [Innsbruck], 1893, nr. 868, p. 323f*. This letter composed by the crusader G. de Boys, contains wrong data as Giorgi-Lasha was unable to go to the Middle East to help crusaders. However, the letter is another proof that the Georgian monarch had an ardent desire to help the Latin soldiers.

for the Holy Land to the year 1227). In this period the Kingdom of Georgia was ruled by Queen Rusudan (r. 1223-45), sister of Giorgi-Lasha. In 1223-1224, Rusudan sent the Orthodox bishop David of the Armenian city of Anito Rome, with a letter and apologies that her brother could not help the crusaders.

Queen Rusudan wrote to the Pope:

We received great advice and command regarding my brother's departure to the aid of the Christians. He was prepared to do this when the evil Tartars invaded our country. Presumably, you know about this. They devastated our people and killed six thousand Georgian soldiers ... [Tamarashvili 1995: 474-5]

Bishop David took a second letter to the Pope, composed by the Georgian Commander-in-Chief Ivane Mkhargrdzeli. The latter also expressed regret for the obstacle caused by the first invasion of the Mongols into Georgia, but despite this he wrote:

Now we inform you that we are waiting for your command and are ready to go to the aid of the Christians. I am prepared to go for the liberation of the Holy Land with 40,000 soldiers wherever you wish. We also hereby inform you that I and all the princes of our country have adopted the cross of crusaders. [Tamarashvili 1995: 476]

The pope replied to both letters. In his letter to Rusudan he notes that every person who takes part in this "Holy Cause", will directly or indirectly assist the crusaders, obtain pardon for all their sins and receive other privileges for crusaders declared by the Fourth Ecumenical Council of Lateran, 1215. As for his reply to Ivane Mkhargrdzeli, the pope approves of his readiness to assist the crusaders.

However, the crusade was delayed. Friedrich II arrived in the East only in 1228; by then, in 1225, the armies of Jalal ad-Din had invaded the Georgian lands. After the defeat of the Georgians in the East of the Georgian Kingdom, the royal throne was again moved to Kutaisi (Jalal ad-Din failed to enter western Georgia). The Commander-in-Chief of Choresm, Jalal ad-Din, who ruined Tbilisi in 1226, was very cruel to the Christians of Georgia. In 1227, tens of thousands of people were killed for refusing to desecrate the image of the Blessed Virgin and Jesus Christ.

In 1236 Mongols invaded Georgia repeatedly and massacred the population, including women and children, with renewed cruelty. After this extreme atrocity, Queen Rusudan wrote to Pope Gregorius IX. This second letter of the Queen did not survive to our times, but the Pope's reply of 1240 reveals that Rusudan had asked him for military aid against the Mongols. The Pope, however, wrote that his armies were fighting in Spain, Syria and Italy against the

Muslims and heretics, and therefore, he could not help Georgia [Tamarashvili 1995: 486].

By 1240 Mongols had already totally captured the eastern part of the Georgian Kingdom and took control over it. Queen Rusudan signed a peace treaty (1242) with them. She recognized herself as the vassal of the khan and undertook to pay tribute to him.

VI. Conclusion

The above discussion reveals that neither of the extreme opinions expressed by some Georgian researches is to be accepted. On the one hand, they believe that Georgians never were the political allies of crusaders (as, for example, claimed by Margishvili [2006: 263]), and had no particular desire to support the campaigns. On the other hand, some Georgian researchers (e.g. Meskhia, Badridze, Ioane Batonishvili and Toidze) write about close relations between crusaders and the Georgian King David and the latter's participation in the first crusade, which seems unsubstantiated, not to mention the unbelievable event of the arrival of King Baldwin in Georgia. The identification of the mythical King-Presbyter John with the Georgian King David seems likewise simplistic.

It can be argued that the relationship between crusaders and King David the Builder had a sporadic, unsystematic and accidental nature. However, later, in the reign of Queen Tamar, Giorgi-Lasha and Rusudan, this relationship acquired a consistent political character.

Bibliography

- Abul Faraj 1932:** Abul Faraj, Gregory (Bar Hebraeus), *Chronography*, translated from the Syriac by E. A. Wallis Budge, London, Oxford University Press, 1932.
- Avalishvili 1989:** Avalishvili, Zurab, *From the Time of the Crusade*, Tbilisi, 1989 (in Georgian).
- Ansellus 1902:** "Ansell Cantoris S. Sepulchri Epistola ad Ecclesiam Parisiensem", *MPL*, 1899, vol. 162, 729-730.
- Ansellus 2004:** "A Letter of Ansellus, Cantor of the Holy Sepulchre, to Bishop Gallon on Buying a Cross Belonging to David the Builder and Sending It to Paris (1108)", Metreveli, R. (ed.). *History of the Georgian Diplomacy. Anthology*, Tbilisi, 2004, 110-111 (in Georgian).

- Asbridge 1997:** Asbridge T. S., “The Significance and Causes of the Battle of the Field of Blood”, *Journal of Medieval History*. Vol. 23, № 4, 1997, 301-316.
- Asbridge 2000:** Asbridge T.S., *The Creation of the Principality of Antioch, 1098-1130*, Woodbridge, 2000.
- Badridze 1973:** Badridze, Shota, *Georgia and the Crusaders*, Tbilisi, 1973 (in Georgian).
- Badridze 1984:** Badridze, Shota, *The Relationship of Georgia with Byzantium and Western Europe (X-XIII)*. Tbilisi 1984 (in Georgian).
- Beradze 1960:** Beradze, Irakli, “On the Relations between the Crusaders and Georgia”, *Proceedings of the Tbilisi State University*, vol. 87, 1960, 287-299 (in Georgian).
- Cahen 1940:** Cahen, Claude, *La Syrie du Nord à l’époque des Croisades et la Principauté franque d’Antioche*, Paris, Paul Geuthner, 1940.
- Derat 2012:** Derat, Marie-Laure, “King and Priest and Prester John: Analysis of the Life of a 12th Century Ethiopian King, Yemrehanna Krestos”, *Annales d’Éthiopie* 27, 2012, 323-338.
- Doborjginidze 2012:** Doborjginidze, Nino, “The Role of Antioch in the Political and Cultural Life of Georgia in the 11th-13th Centuries”, in *Linguistic and Hermeneutic Metatexts*, Tbilisi, 2012, 17-21 (in Georgian).
- Essays 1979:** *Essays in the History of Georgia*. Vol. III, Tbilisi 1979 (in Georgian).
- Otto Frisigensis 1912:** *Ottonis Episcopi Frisigensis Chronica sive Historia de duabus Civitatibus*, ed. A. Hofmeister *Scriptores in rerum Germanicarum in usum scholarum separati mediti* (MG SS rer. Germ.), Hannover und Leipzig, 1912.
- Fulcherius Carnotensis 1866:** *Fulcherii Carnotensis Historia Iherosolymitana*, *Recueil des historiens des croisades*, T. III, Paris 1866.
- Galterius 1896:** *Galterii Cancellarii Bella Antiochena*, hg. von H. Hagenmeyer, Innsbruck, 1896.
- Galterius 2004:** “Galterius the Chancellor’s Account of the Battle of Didgori (1121)”, Metreveli, R. (ed.), *History of the Georgian Diplomacy. Anthology*. Tbilisi 2004, 155 (in Georgian).
- Gesta Francorum 1866:** “Gesta Francorum expugnantium Iherusalem”, *Recueil des historiens des croisades* (R.H.C.): *Historiens occidentaux*. T. 3. Paris, 1866, 487-545.
- Georgian Chronicles 1955:** *The Georgian Chronicles [Kartlis Tskhovreba]*, ed. S. Kaukhchishvili, Tbilisi, 1955, vol. 1 (in Old Georgian).

- Halfter 2012:** Halfter, Peter, “Georgien und die Georgier in den abendländischen Geschichtsquellen des hohen Mittelalters”, *Le Muséon* 125, 2012, 381-383.
- Halfter 2008:** Halfter, Peter, “Von den Kreuzfahrerstaaten in das Königreich Jerusalem”, *Le Muséon*, 121, 2008, 412-423.
- Hamilton 2011:** Hamilton, Bernard, “Latins and Georgians and the Crusader Kingdom”, *Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean*, Vol. 23, No. 2, 2011, 117-124.
- Hillenbrand 1981:** Hillenbrand, Carole, “The Career of Najm al-Din Il-Ghazi”, *Der Islam* 1981. Bd. 58, 250-292.
- Histories and Eulogies 1954:** Histories and Eulogies of the Sovereigns [Istoriani da azmani sharavandedtani], ed. K. Kekelidze, Tbilisi 1954 (in old Georgian).
- Histories and Eulogies 2008:** “Histories and Eulogies of the Sovereigns” [Istoriani da azmani sharavandedtani], in: *Georgian Chronicles* [Kartlis Tskhovreba], Tbilisi, 2008 (in old Georgian).
- Иванов 1912:** Иванов, Йордан, «Асеновата крепост над Станимака и Бачковският манастир», *Известия на Българското археологическо дружество*, 2, 1912, 191-292.
- Jacques de Vitry 2004:** “Account of the Jacques de Vitry, Bishop of Acre, about Relationship of Georgians with Muslims and Their rights in the Holy Land (the first quarter of the 13th century)”, Metreveli, R. (ed.). *History of the Georgian Diplomacy. Anthology*, Tbilisi, 2004, 185-186 (in Georgian).
- Jacques de Vitry 2008:** Jacques de Vitry, *Histoire Orientale*. Historia Orientalis, Introduction, édition critique et traduction par Jean Donnadieu (Sous la Règle de Saint Augustin, 12), Turnhout, 2008.
- Kamal ad-Din 1990:** Камал ад-Дин, „Сливки, снятые с истории Халеба“, Семенова Л. А. *Из истории средневековой Сирии. Сельджукский период*, М., 1990, 132-223.
- Kekelia 2004:** Kekelia, Vladimer, “The Question of Jacob’s Monastery and the Relations between the Crusaders and the Georgian-Armenian Colonies in the Holy Land in the 12th Century”, *Georgian Diplomacy* #11, 2004, 62-88 (in Georgian).
- Kiknadze 1979:** Kiknadze, Revaz, “Mongols and Their Wars”, *Essays on the History of Georgia*, Vol. III, Chapt. VIII, par. I, Tbilisi 1979, 395-403 (in Georgian).
- Matteos Urhayetsi 1869:** Պատմութիւն Մատթէոսի Ուռհայեցոյ. Յերուսաղէմ 1869 (=The Chronicle of Matthew of Urhaetsi/Edessa, Jerusalem 1869).

- Margishvili 2006:** Margishvili, Soso, Myths and Facts about David IV the Builder, Tbilisi 2006 (in Georgian).
- Meskhia 1986:** Meskhia, Shota, Historical Research, Vol. III, Tbilisi 1986 (in Georgian).
- Meskhia 1972:** Meskhia, Shota, Miraculous Victory [Dzlevai sakvirveli], Tbilisi 1972 (in Georgian).
- Meskhia 1974:** Meskhia, Shota, Didgori Battle, Tbilisi 1974 (in Georgian).
- Metreveli 1986:** Metreveli, Roin, David IV Builder, Tbilisi 1986 (in Georgian).
- Oliver 1894:** Oliver of Paderborn, "Historia Damiatina", Hoogeweg, H. (ed.). *Schriften des kölnen Domscholasters, späteren Bischofs von Paderborn und Kardinalbischofs von S. Sabina Oliverus*. Tübingen, 1894, 232-233.
- Orderik 1978:** The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis, New York, 1978, Vol. 6. Bk. 11.
- Papadakis 2010:** Пападакис Аристидис, Мейендорф Иоанн, Христианский Восток и возвышение папства. Церковь в 1071-1453 гг. М., 2010.
- Röhricht 1898:** Röhricht, Rheinhold (Hrsg.), Geschichte des Königreichs Jerusalem (1100-1291). Innsbruck: Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, 1898.
- Sardshweladse 2004:** Chroniken der georgischen Königin Tamar, Ausdem Georgischen von Surab Sardshweladse und Heinz Fähnrich, Aachen, 2004.
- Skylitzae 1973:** Joannis Skylitzae, Synopsis historiarum, ed. I. Thurn, Berlin, 1973.
- Süssheim 1986:** Süssheim Karl, „İlghāzī“, Encyclopaedia of Islam, Leiden; L., Vol. III, 1986, 1118-1119.
- Tamarashvili 1995:** Tamarashvili, Mikheil (Michel Tamarati), The Georgian Church from Its Establishment to the Present Day, Tbilisi 1995 (in Georgian).
- Tvaradze 2009:** Tvaradze, Aleksandre, "The Orient in the Medieval German Novel: Wolfram von Eschenbach's "Parzival", *Civilization Studies* #6, 2009, 8-15 (in Georgian).